شهري

شهري

اندرين صفحن ۾

* ڪارو پاڻي زرعي مقصدن لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو.
* سنڌ جا منگهه
* بجليءَ جي پيداوار ۽ ماحوليات
* ڪيڇ جي تباهي جا سبب
* منهوڙي ۽ ڪياماڙيءَ جون تاريخي عمارتون

آڪٽوبر کان ڊسمبر 1996ع

شهرين جيءَ آواز تي ڌيان ڏيو

شديد عوامي دٻاءَ جي ڪري غيرقانوني عمارتن جي تعمير کي روڪڻ ۽ انهن کي ڊاهڻ جو سلسلو جاري آهي. شهري بهتر ماحول لاءِ ان سلسلي ۾ چند غلط فهمين جي ازالي جي ڪوشش ڪئي آهي.

تقريباً ٽي سال اڳ 'شهري' هڪ مهم شروع ڪئي هئي، جنهن جو مقصد ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي ۽ ڪي ڊي اي جي ڪمن جي باري ۾ Openess ۽ محاسبي ۽ قانون جي حڪمراني جي اصولن جي باري ۾ عام شعور پيدا ڪرڻ هو. ان قسم جي مهم جي شروعات ان ڪري محسوس ڪئي وئي، جو اڏاوتي قانونن جي ڪلم ڪلا خلاف ورزين وارا معاملا خطرناڪ شرح کان به وڌڻ لڳا هئا. جنهن ۾ زمين جي استعمال ۾ غيرقانوني تبديلي پڻ شامل آهي. خالص رهائشي علائقن ۾ رهائشي پلاٽن تي گهڻ ماڙ عمارتن جي تجارتي منصوبن جي منظوري ڏني پئي وڃي.

اهڙا واقعا خاص طور تي ڪراچيءَ جي پراڻين ۽ ترقي ڪيل هائوسنگ سوسائٽين مثلاً: گارڊن ايسٽ، جمشيد روڊ، گارڊن ويسٽ، پي اي سي ايچ ايس، بهادرآباد، لياري ۽ کارا در وغيره جهڙن علائقن ۾ ظاهر ٿي رهيا آهن ۽ اتي وڌيڪ منزلن جي اڏاوت سڀ کان وڌيڪ تشويشناڪ ڳالهه آهي.

مثال جي طور تي گارڊن ايسٽ، گارڊن ويسٽ ۽ جمشيد ڪوارٽرز کي وٺو، جتي قانون مطابق صرف گرائونڊ پلس ون تعمير جي اجازت آهي، پر اتي بلڊرز ست ۽ نو ماڙ عمارتون اڏائي رهيا آهن. انهن سرگرمين جي نتيجي ۾ هي علائقا جيڪي ڪڏهن منظم رهائشي علائقا هئا، هاڻي بدصورت آبادين ۾ تبديل ٿي رهيا آهن. شهري سهوليتون مثلاً: پاڻي، سيوريج، بجلي ۽ گند ڪچري وغيره جي صفائيءَ تي برداشت کان وڌيڪ بار پئجي رهيو آهي. شهر ۾ جتي پهريائين ئي پارڪن ۽ راند جي ميدانن جي کوٽ آهي، کليل جڳهون تيزي سان ختم ٿي رهيون آهن. ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي، ڪي ڊي اي جي آفيسرن ۽ بلڊرن جي ناپاڪ ڳٺ جوڙ جي نتيجي ۾ شهرين جي بنيادي شهري سهوليتن ۽ علائقي ۾ رهندڙن جي صحت کي سخت نقصان پهچي رهيو آهي ۽ ان جي محرڪ قوت دولت گڏ ڪرڻ جي لالچ آهي.

> **"شهري" جو موقف آهي ته "آباد" جنهن ڳڻتي ۽ پريشانيءَ جو اظهار ڪيو آهي اهو حقيقتن تي ٻڌل ناهي، ڇاڪاڻ ته تعميراتي قانون ڪنهن به لحاظ کان گهڻ ماڙ عمارتن جي تعمير ۾ رڪاوٽ نٿا بڻجن.**

'شهري' کي هي احساس ٿي ويو هو ته جيڪڏهن انهن غيرقانوني سرگرمين کي نه روڪيو ويو ته ان جا نتيجا مستقبل قريب ۾ ٿي هن شهر ۽ سندس شهرين جي حق ۾ نهايت تباهه ڪندڙ هوندا. انهيءَ ڪري انفرادي رابطن، سيمينارن ۽ ورڪشاپن، پروپئگنڊا جي ذريعن ۽ ٻين وسيلن جي مدد سان هي ڪوششون ڪيون ويون ته ان بحران جي وڏن سببن جي وضاحت ڪئي وڃي ۽ انهن قدمن جي به نشاندهي ڪئي وڃي، جن جي مدد سان ان سلسلي ۾ مثبت تبديليون آڻي سگهجن. انهيءَ ڪري ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي، ڪي ڊي اي، ڪي ايم سي جي عملدارن، بلڊرز، ضلعي انتظاميا، سياستدانن، عام شهرين ۽ عدليه جي اعليٰ ترين سطح تائين رابطا ڪيا ويا. ان ڏکي عمل جي نتيجي ۾ جنهن ۾ ايڊووڪيسي، ميٽنگز، احتجاج ۽ عدالتي ويڙهه شامل آهن، ڪافي ڪاميابيون حاصل ٿيون آهن. ان مسلسل جدوجهد ۾ ذڪر لائق مرحلو تڏهن سامهون آيو، جڏهن هن سال جي شروع ۾ وڏي تعداد ۾ غيرقانوني عمارتون سيل ڪيون ويون ۽ ڪمشنر ڪراچي ۽ سنڌ جي اڳوڻي وڏي وزير جي حڪمن تي بعد ۾ ڊاٺيون ويون، جيڪو عمل اڃا تائين جاري آهي. مقامي اخبارن ۾ ان هلندڙ عمل جي متعلق خبرون ڇپجنديون

شهري

G-206 بلاڪ 2 پي اي سي ايڇ ايس
ڪراچي-75400 پاڪستان
ٽيليفون 4530646
فيڪس 92-21-4548226

ايڊيٽر: حميرا رحمان- بدر ابڙو
ٽيليفون نمبر 492-3917 فيڪس 494-8118

مئنيجنگ ڪميٽي
چيئرپرسن: قاضي فائز عيسيٰ
وائيس چيئرمين: حسن جعفري
جنرل سيڪريٽري: امير علي ڀاٽي
خزانچي: خليق احمد
ميمبر
دانش اظر زوبي — فرحان انور
وڪٽوريا ڊي سوزا — نويد حسين
حميرا رحمان

شهري جو عملو
ڪوآرڊينيٽر: مسز منصور
اسسٽنٽ ڪوآرڊينيٽر: تشيل احمد خان
سيڪريٽري: مسز ناهيد قادر
انچارج شعبه قانون: امير علي ڀاٽي

شهري ڊيلي ڪميٽيون
1- [illegible] — خليق احمد
2- ورثي جو تحفظ — دانش اظر زوبي
3- ميڊيا ۽ ٻاهريان رابطا — حميرا رحمان
4- قانون — قاضي فائز عيسيٰ، امير علي ڀاٽي
5- پارڪ ۽ تفريح (ترقي) — خليل احمد
6- ماليات حصول — عمران شيخ

ڊيلي ڪميٽين جي ميمبرشپ شهري سي بي اي جي سڀني ميمبرن لاءِ کليل آهي. شهري جي حوالي سان ڪا مضمون جي ڇپجڻ ۽ سيپر اشاعت جي اجازت ڪندا سون ايڊيٽر/ ايڊوائيزري بورڊ جي ... جو شهري بورڊ ليٽر ۾ شايع ٿيندڙ مواد سان متفق هجڻ ضروري ناهي

قلمي تعاون جي آجيان ڪئي ويندي
دلچسپي رکندڙ قلمڪار رهنمائي جي لاءِ شهري جي آفيس سان رابطو ڪن. شهري خبرنامي جي پڙهندڙن جو حلقو هيٺين، مجولي ۽ وڌي اهميت وارن گروهن: شاگردن، پيشيور ماڻهن، ماحوليات جي ماهرن، پاليسي جوڙيندڙن، غيرسرڪاري تنظيمن ۽ ٻين تنظيمن تي مشتمل آهي

لي آئوٽ ۽ ڊزائين
پرنٽنگ
پروڊڪشن

شهري سي بي اي غير منافع بخش ۽ مقامي ماڻهن جي اپيل تي ڪري ٿي. اهي اشتهارن/ عطين جي ذريعي ماڻهن جي نيوزليٽر جي اشاعت ۾ مدد ڪن

مالي تعاون- فريڊرڪ نومان فائونڊيشن

ميمبر
ICUN دي ورلڊ ڪنزرويشن يونين

رهنديون آهن. ان درامي جا لاڳاپيل سمورا اداڪار مثلاً: "آباد"، ڪي بي سي اي، ڪي ڊي اي ۽ ترقيءَ جا ماهر ان سلسلي ۾ پنهنجو پنهنجو مؤقف پيش ڪري رهيا آهن.

فلنڊ مهم جي خلاف احتجاج ۾ 'آباد' (ايسوسي ايشن آف بلڊرز اينڊ ڊيولپرز) جو آواز سڀ کان وڌيڪ زوردار آهي. سندن مؤقف آهي ته موجوده اڏاوتي قانون، خصني قائدا ۽ ضابطا موجوده زميني حقيقتن ۽ شهر جي وڌندڙ رهائشي ضرورتن سان هڪجهڙائي نه ٿا رکن، انهيءَ ڪري انهن موجب اهڙا سخت قدم نه کنيا وڃن، ڇاڪاڻ ته هي گهڻ ماڙ عمارتون شهر جي وڌندڙ رهائشي ۽ تجارتي ضرورتن کي پورو ڪرڻ لاءِ اڏيون پيون وڃن. 'آباد' جو چوڻ آهي ته حڪومتي اهلڪارن جي ڪارروائيءَ جي نتيجي ۾ عام شهرين جا اهي لکين ڪروڙين رپيا ٻڏي ٿا وڃن، جيڪي انهن، تعمير روڪڻ ۽ ڊاهڻ وارين عمارتن جي فليٽن ۽ دڪانن جي خريداري يا ڪرائي (مسواڙ) تي حاصل ڪرڻ جي لاءِ ادا ڪيا آهن.

> 'شهري' ڪي هي احساس ٿي ويو هو ته جيڪڏهن انهن غيرقانوني سرگرمين کي نه روڪيو ويو ته ان جا نتيجا مستقبل قريب ۾ ئي هن شهر ۽ سندس شهرين جي حق ۾ نهايت تباهه ڪندڙ هوندا.

'شهري' جو مؤقف هي آهي ته 'آباد' جهڙي پريشاني ۽ تشويش جو اظهار ڪيو آهي، اهي حقيقتن تي ٻڌل نه آهن، ڇاڪاڻ ته اڏاوتي قانون ڪنهن به صورت ۾ گهڻ ماڙ عمارتن جي اڏاوتن جي تعمير جي اڳيان ڪڏهن به رڪاوٽ بڻجي نه ٿا اچن، بشرطيڪ واسطيدار قانونن ۽ طريقهءِ ڪار جي پابندي ڪئي وڃي جيڪڏهن سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس جي سيڪشن 12 (بلڊنگ جي اين او سي جي وڪري) جي پابندي ڪئي وڃي ۽ ان ۾ ڏنل طريقهءِ ڪار تي سختيءَ سان عمل ڪيو وڃي ته اهڙو ڪو به بحران ڪڏهن به پيدا نه ٿيندو.

پر ڇاڪاڻ ته بلڊنگ پلان ۽ سائيٽ جو موجود هئڻ اهڙو هوندو آهي، جو بلڊرز انهن قانونن تي عمل ڪرڻ جا قابل ئي نه هوندا آهن. اهي ڪي بي سي اي ۽ ڪي ڊي اي جي اهلڪارن سان ملي ڀڳت ڪري، ان کي آسانيءَ سان نظرانداز ڪري ڇڏيندا آهن. عام طور تي وارڌات جو طريقو هي هوندو آهي ته نقشا منظور ڪرايا ويندا آهن ۽ پراجيڪٽ سائيٽ تي هڪ بڪنگ آفيس کولي ويندي آهي ته جيئن لين ڀارٽي جي لاءِ دلچسپي پيدا ٿي سگهي. صرف هي ئي نه ته عمارت جي ڍانچي جي سلسلي ۾ خلاف ورزيون ڪيون ٿيون وڃن، پر هر قسم جي قانوني طريقهءِ ڪار ۽ عمارت جي بنيادي تصور جي ئي بلڊرز ڀڃڪڙي ڪندا آهن.

جيستائين عام شهرين جي لکين ڪروڙين رپين جي ٻڏي وڃڻ جو تعلق آهي ته ان سلسلي ۾ 'شهري' جي راءِ آهي ته شهري ادارن سميت سمورين لاڳاپيل ڌرين جي نمائندن تي مشتمل هڪ ڪميٽي قائم ڪئي وڃي، ان ڪميٽيءَ جي ذمي اهو ڪم هجي ته اها سڀ ڪيل عمارتن جي معائني ۽ اڏاوتن جي طريقهءِ ڪار جي سفارش ڪري ۽ ڏسي ته انهن عمارتن ۾ ڪيتري حد تائين خلاف ورزيون ڪيون ويون آهن.

پر پوءِ به اهو لڳي ٿو ته گهڻ ماڙ عمارتن جي تعمير جي سلسلي ۾ سمورا وڏا وڏا فيصلا عام راءِ معلوم ڪرڻ کان سواءِ ئي ڪيا وڃن ٿا، جيئن شاهراهه فيصل تي گهڻ ماڙ عمارتون تعمير ڪرڻ جي اجازت ڏيڻ جي سلسلي ۾ ٿيو جنهن کي 'شهري' سميت عوام چئلينج ڪرڻ جو ارادو رکن ٿا.

شاهراهه فيصل ڪي هڪ تجارتي سڙڪ جو نالو ڏنو ويو آهي ۽ ان تي گهڻ ماڙ عمارتن جي اڏاوتن جي اجازت ڏني وئي آهي. روڊ جي ڀرسان پاسي کان رهائشي گهر وزارت تعميرات، پي اي سي ايڇ ايس ۽ محمد علي هائوسنگ سوسائٽي جي معرفت وفاقي حڪومت جي ملڪيت آهن، جيڪي هن اراضيءَ جا لائسنس رکندڙ آهن، پر ان جي باوجود ڪوآپريٽو سوسائٽين کي ان فيصلي سازيءَ جي عمل

باقي صفحي 19 تي

مناسب طريقو

عمارتن جو وڪرو

1- ڪوبه بلڊر لاڳاپيل اٿارٽيءَ کان تحريري اجازت حاصل ڪرڻ کان پهرياڻ ڪنهن عمارت جي فروخت جي لاءِ ڪنهن به بڪنگ ۽ ڏسڻ واري ذريعي سان تشهير نه ڪندو ۽ پنهنجي اشتهار ۾ عمارت جي باري ۾ اهي سمورا تفصيل فراهم ڪندو، جيڪي مقرر ڪيا ويندا.

2- اٿارٽي جي طرف کان ذيلي شق نمبر-1 جي تحت جيڪا منظوري ڏني ويندي، ان کي بلڊر جي دفتر ۾ يا عمارت جي سائيٽ تي نمايان طور لڳايو ويندو

3- بلڊر ان بلڊنگ ۾ ڏنل رهائشي يونٽن جي تعداد کان وڌيڪ تعداد ۾ ذيلي شق-1 جي تحت اشتهار جي جواب ۾ حاصل ٿيڻ وارين درخواستن کي نه ته قبول ڪندو ۽ نه ئي رجسٽرڊ ڪندو

4- اشتهار جي ڪري درخواست ملڻ جي صورت ۾ بلڊر ۽ درخواست ڏيندڙ جي وچ ۾ عمارت جي تعمير ۽ منتقلي جي باري ۾ هڪ معاهدو ٿيندو ۽ ان معاهدي ۾ خاص طور تي، ان تاريخ جو تعين ٿيندو، جڏهن تعمير مڪمل ٿيندي ۽ عمارت جو قبضو ڏنو ويندو ۽ اها تاريخ پڻ جنهن تي سموري رقم ادا ڪئي ويندي.

سيل ٿيل عمارتن جي تفتيش

’شهري‘ جو موقف

قاضي فائز عيسيٰ سيل ٿيل عمارتن جي بحران متعلق مسئلن ۽ موجوده صورتحال جي خاتمي جي باري ۾ ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽيءَ جي هٿوڪين ڪوششن جي يقين لائق هئڻ جي باري ۾ تفصيلي طور خيالن جو اظهار ڪيو آهي.

عظيم تر ڪراچي شهر جي شهرين جي پٺيءَ ۾ هڪ ٻيرو وري خنجر ٿنبيو ويو آهي، جنهن جي رپورٽ ’شهري‘ بهتر ماحول لاءِ ڪي پنهنجن ذريعن کان ملي آهي. جيڪا ’آباد‘ جي ميمبرن جي سيل ٿيل پراجيڪٽن جي باري ۾ تحقيقات جي لاءِ قائم ٿيل ڪميٽيءَ مرتب ڪئي آهي. (جڏهن ته ان رپورٽ جي نقل ڪاپي ’شهري‘ کي ڏيڻ لاءِ درخواست ڪئي وئي ته ڪمشنر ڪراچي يا ڊائريڪٽر جنرل ڪي ڊي اي جي طرفان ان جو ڪوبه جواب نه ڏنو ويو) ان ڪميٽيءَ جي تشڪيل، ان جو طريقهءِ ڪار ۽ ان جون سفارشون اعتراض جوڳيون آهن.

تشڪيل/ جوڙجڪ

هيءَ ڪميٽي ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽيءَ جي ٻن ملازمن تي ٻڌل آهي. اٿارٽي اڏاوتي قانونن تي عمل ڪرائڻ جي لاءِ ذميوار آهي، پر اها پنهنجين قانوني ذميوارين پورين ڪرڻ ۾ ناڪام رهي آهي. جنهن جو سبب غفلت، لاپرواهي يا شعوري طور تي نٿاڻ يا ٻئي ڳالهيون آهن. ڪميٽي جا باقي ميمبر ايسوسي ايشن آف بلڊرز اينڊ ڊيولپرز جا ميمبر آهن. ايسوسيئيشن جي ميمبرن خلاف تحقيقات ٿي رهي آهي، ان ڪري ظاهر آهي ته اهي ڪميٽيءَ جي ڪارروائيءَ تي اثرانداز ٿيندا. جيڪڏهن ڪميٽيءَ ۾ ايسوسي ايشن جو هڪ نمائندو شامل هجي ها ته اعتراض نه ٿئي ها، پر وڏي تعداد ۾ ’آباد‘ جي ميمبرن جي ڪاميٽيءَ ۾ شموليت سان ڪميٽيءَ مان انصاف جي توقع رکڻ اجائي آهي. اهڙي ڪميٽيءَ جي تشڪيل مان ئي اعتماد ختم ٿي چڪو آهي ۽ هر شهري ان سلسلي ۾ سوال ڪرڻ ۾ حق بجانب آهي ته:

* ڪميٽيءَ ۾ معاملن جي ڄاڻ رکندڙ شهرين کي ڇو نه شامل ڪيو ويو؟
* غير سرڪاري تنظيمن جي نمائندن کي ميمبر جي حيثيت ۾ شامل ٿيڻ جي دعوت ڇو نه ڏني وئي؟
* ڪميٽي صرف دلچسپي رکندڙ پارٽين تي ٻڌل هئڻ ڪري، ان جي رپورٽ يا سفارش اعتبار جي لائق نه رهي آهي.

ڪميٽيءَ جو طريقهءِ ڪار

ڪميٽيءَ انتهائي ڳجهي نموني ڪم ڪيو، دلچسپي رکندڙ پارٽين يا لاڳاپيل شهرين کي پنهنجي راءِ ڏيڻ لاءِ ڪوبه پبلڪ نوٽيس نه ڏنو ويو. نه ئي خودمختيار ماهرن، پيشه ور تنظيمن يا ماحولياتي غيرسرڪاري تنظيمن کي پنهنجي ماهراڻي راءِ ڏيڻ لاءِ دعوت ڏني وئي. رپورٽ ۾ جنهن اڪيلي راءِ جو ذڪر ڪيو ويو آهي، اها ’آباد‘ جي هئي. (ڪميٽيءَ جا پنجن مان ٽي ميمبر ’آباد‘ جا ميمبر آهن). رپورٽ ۾ ان ڳالهه جو ڪوبه ذڪر نه آهي ته، ڪميٽيءَ جا اجلاس ڪڏهن، ڪيترا دفعا ۽ ڪٿي ٿيا. ذڪر ڪيل رپورٽ ۾ ان ڳالهه جو به ذڪر نه آهي ته ان سلسلي ۾ ڪنهن اڳوڻي رپورٽ تي به غور ڪيو ويو، قانونن جو جائزو ورتو ويو يا ماهرن کان مشورو ورتو ويو.

ڪميٽيءَ جون سفارشون

ڪميٽيءَ معاملن جو باقاعده ۽ مناسب طور تي تجزيو ڪرڻ کان سواءِ پنهنجو هي فيصلو صادر ڪيو ته:

”خلاف ورزي جي انهن معاملن کي هڪ اهڙو ڪم سمجهيو وڃي، جيڪو پهريائين ئي ٿي چڪو آهي ۽ ان سلسلي ۾ بهترين رستو اهو آهي ته ڪي ڊي اي جي گورننگ باڊي پنهنجي قرارداد نمبر 1993/879ع ۾ جيڪي اضافي فيون ۽ ٻيون رهتون مقرر ڪيون آهن، انهن جي ادائگي کان پوءِ انهن معاملن کي قاعدن جي مطابق قرار ڏنو وڃي.“

”جيڪڏهن انهن علائقن کي باقاعده ڪرڻ جي تجويز منظور ڪئي وڃي ته ان جي لاءِ سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس جي شق 19 (1-الف) ۾ ضروري ترميم ڪرڻ جي ضرورت پوندي.“

جيڪڏهن ذڪر ڪيل ڪميٽيءَ جي سفارش تي ڪهڙي ... طرح عمل ڪيو ويو ته ان سان شهرين جا حق بريءَ طرح متاثر ٿيندا.

(1) ان سان هي اصول ثابت ٿيندو ته جرم ڪرڻ وارو فائدي ۾ رهندو آهي.

(2) ان سان ماڻهن کي هيءَ هُشي ملندي ته اهي قانون جي پابندي نه ڪن، ڇو ته قانون جي خلاف ورزي ڪرڻ کان پوءِ هي دليل ڏئي سگهجي ٿو ته اهو ڪم ته هاڻي ٿي چڪو آهي.

(3) ان سان غيرقانوني مسئلا ۽ پيچيدگيون پيدا ٿينديون. مثلاً مستقبل ۾ جيڪڏهن ٻيا ماڻهو اڏاوتي قانون جي خلاف ورزي ڪن ۽ انهن کي باقاعده Regular نه ڪيو ويو ته هيءَ دعويٰ ڪري سگهن ٿا ته انهن جي خلاف انتقامي ڪارروائي ٿي آهي يا انهن سان امتياز روا رکيو ويو آهي. ڊپارٽمينٽل طريقهءِ ڪار کي هڪ طرفي طور تي پنهنجي مرضيءَ سان نه ٿو بدلائي سگهجي ۽ اهو به قانون ٽوڙيندڙن جي سهوليت جي خاطر.

(4) ڪميٽيءَ اهو تسليم ڪيو ته ريگيولرائيزيشن جي لاءِ قانون جي شق 19 (1- الف) ۾ ترميم ڪرڻي پوندي. ان ڪري ڪميٽيءَ جي سفارش تي عمل ڪرڻ جي لاءِ قانون ۾ تبديليءَ جي ضرورت پوندي. اهڙي سفارش ڪري ڪميٽيءَ پنهنجي اختيار جي حدن کي اورانگهيو آهي. ڪميٽيءَ مان هيءَ توقع ڪئي وئي هئي ته اها موجوده قانونن جي دائري ۾ رهندي پنهنجون سفارشون ڪندي. ڪميٽي مان هيءَ توقع هرگز نه ڪئي وئي هئي ته اها چند بلڊرن کي فائدو پهچائڻ لاءِ قانون تبديل ڪرڻ جو مشورو ڏيندي. جيڪڏهن مقننه ڪميٽيءَ جي سفارش تي عمل ڪندي ته سخت نڪته چيني ٿيندي ۽ مڪر ۽ فريب جو الزام لڳندو.

ڪميٽيءَ تي تبصرو

ڪميٽي نه صرف انهن بلڊرز جي حمايت ڪئي، جيڪي قانون ٽوڙين ٿا پر ان کان به هڪ قدم اڳتي وڌي انهن جي مڪمل حمايت ڪئي. ان سلسلي ۾ رپورٽ جو هيٺيون ٽڪرو شهرين جي لاءِ اشارو آهي.

”هي تجويز ڪيو وڃي ٿو ته

انهن معاملن جو فيصلو انهن خدمتن کي نظر ۾ رکندي ڪيو وڃي جيڪي 'آباد' جا ميمبر بي گهر ماڻهن کي پناهه جي لاءِ جڳهه ڏيڻ جي سلسلي ۾ سرانجام ڏئي ڪري رهيا آهن."

هيءَ ڳالهه سمجهه ۾ اچڻ جوڳي آهي ته ڪميٽيءَ ۾ 'آباد' جا ميمبر ته اهو بيان ڏيئي سگهن ٿا پر حيرت جوڳي ڳالهه هيءَ آهي ته ڪي بي سي اي جو ڪنٽرولر ۽ ڊپٽي ڪنٽرولر به ان جي توثيق ڪري رهيا آهن. 'آباد' جا ميمبر هن دنيا جا 'ايڌي' ڪونه آهن، جو اهي خلق جي خدمت ڪري رهيا هجن، پر اهي پنهنجي ڪاروبار مان نفعو حاصل ڪرڻ جي توقع رکن ٿا. هڪ بلڊر عام طور تي گرائونڊ فلور جي تعمير سان ئي زمين تي ڪيل سرمائي ڪاري واپس ڪڍي وٺي ٿو ۽ هر اضافي منزل جي اڏاوت سان ان کي 50 سيڪڙو کان وڌيڪ نفعو ٿئي ٿو. جڏهن ايڏي وڏي نفعي جو سوال هجي ته پوءِ بدعنوانين جو ڪهڙو ڪاٿو؟ پوءِ ان معاملي ۾ سياستدانن ۽ بدعنوان ڪي بي سي اي جي عملدارن جون خدمتون حاصل ڪيون وڃن ٿيون ته جيئن عمارت وڌ کان وڌ بلند ٿي سگهي ۽ کليل جڳهن جي قانونن کي پائمال ڪري سگهجي. ان صورتحال ۾ جڏهن ڪي بي سي اي تي عوام جو دٻاءُ وڌندو آهي ته ڪارروائي ڪئي وڃي ته پوءِ ريگيولرائيزيشن جي تجويز ڏني ويندي آهي.

هيءَ نام نهاد ريگيولرائيزيشن قانون ۽ نظم ۽ ضبط جي اصولن تي قائم معاشري جي تصور جي قطعاً ابتڙ آهي. جيڪڏهن ريگيولرائيزيشن کي ئي واحد حل تسليم ڪيو وڃي ته پوءِ سمورن اڏاوتي قانونن ۽ ريگيوليٽري ادارن کي ختم ڪيو وڃي ۽ هر قسم جي اڏاوتي سرگرمين جي لاءِ صرف 'ريگيولرائيزيشن في' جي هڪ اسڪيم برقرار رکي وڃي.

ان اسڪيم جو مقولو هي هجڻ گهرجي ته، "اڏاوت ڪندا وڃو ۽ ادائگي به ڪندا وڃو." پر هيءَ ڳالهه يقيني آهي ته ڪي بي سي اي اهڙي سفارش هرگز نه ڪندي ۽ نه ئي پارليامينٽ ان جي حمايت ڪندي، چو ته ان جي نتيجي ۾ بدعنوان بلڊنگ اٿارٽيز ۽ سياستدانن جي هٿان امتيازي اختيار ڦرجي ويندا ۽ جيڪا شيءِ قانوني طور خريد ڪري سگهجي ٿي، ان لاءِ رشوت ڏني نه ٿي سگهجي.

ڪميٽيءَ انتهائي ڳجهي نموني ڪم ڪيو، دلچسپي رکندڙ پارٽين يا لاڳاپيل شهرين کي پنهنجي راءِ ڏيڻ لاءِ ڪوبه پبلڪ نوٽيس نه ڏنو ويو. نه ئي خودمختيار ماهرن، پيشه ور تنظيمن يا ماحولياتي غيرسرڪاري تنظيمن کي پنهنجي ماهراڻي راءِ ڏيڻ لاءِ دعوت ڏني وئي

آئيندي جي راهه

هڪ سال کان وڌيڪ وقت گذري ويو آهي، جو ان ڪميٽيءَ اها رپورٽ پيش ڪئي هئي، جيڪا ان وقت جي ايڊمنسٽريٽر ڪي ايم سي فهيم الزمان سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس 1979ع ۾ ترميمون تجويز ڪرڻ لاءِ قائم ڪئي هئي. هيءَ ڪميٽي هيٺين پيشه ور ماهرن تي مشتمل هئي.

جناب نعيم الرحمان بار آئٽ لاءَ، جناب عارف حسن آرڪيٽيڪٽ، جناب رئوف اختر فاروقي ان وقت چيف ڪنٽرول بلڊنگ ڪي بي سي اي، ڪي ڊي اي جو نمائندو جناب مخدوم علي خان بئريسٽر ائٽ لا، قاضي فائز عيسيٰ بئريسٽر ائٽ لا، پروفيسر محمد نعمان، ايڊمنسٽريٽر جي فني مشير جي حيثيت سان ڪميٽيءَ جي اجلاسن ۾ شرڪت ڪندا رهيا.

ڪميٽيءَ ٽن مهينن جي عرصي ۾ ڪيترائي اجلاس ڪيا ۽ ترميمون تجويز ڪيون، جن کي سمورن ميمبرن متفقه طور تي قبوليو هو. هي معلوم نه ٿي سگهيو آهي ته هڪ سال گذرڻ کان پوءِ به حڪومت انهن سفارشن جي سلسلي ۾ ڪابه ڪارروائي ڇو نه ڪئي. جيڪڏهن اهي ترميمون تجويز مطابق عمل ۾ آنديون وڃن ها ته اهڙن ڪيترن ئي مسئلن کان بچي سگهجي ها، جيڪي اڄ اڏو آهن. تجويز ڪيل ترميمن ۾ هي سفارشون شامل هيون.

(1) ڪي بي سي اي جي ڪارڪردگيءَ جي نگرانيءَ لاءِ هڪ مستقل ڪميٽي قائم ڪئي وڃي ۽ ان ڳالهه کي يقيني بڻايو وڃي ته ڪميٽي سياسي دٻاءَ کان آزاد هجي ۽ خالص پيشه ورانه انداز ۾ ڪم ڪري، ان ڪري هي تجويز ڪيو ويو ته ڪميٽيءَ جي ستن ميمبرن مان هڪ وڪيل، هڪ آرڪيٽيڪٽ، هڪ ٽائون پلانر ۽ هڪ انجنيئر شامل هجن ۽ انهن جو مدو ٽي سال مقرر ڪيل هجي.

(2) ان ڳالهه کي يقيني بڻايو وڃي ته عوام کي چڱيءَ طرح خبر هجي ته بلڊر کي عمارت جي تعمير جي اجازت ڏني وئي آهي ته جيئن بي خبر شهري پنهنجي رقم غيرمجاز منصوبن ۾ نه ٻوڙين.

هي به تجويز ڪيو ويو ته:.....

"هر ڊيولپر ۽ بلڊر پنهنجي اڏاوتي سائيٽ تي هڪ سائن بورڊ لڳائيندو، جنهن تي ان اٿارٽيءَ جو نالو لڳائيندو، جنهن ان منصوبي جي اجازت ڏني آهي. اتي اهو منظور ٿيل پلان به هوندو، جنهن تي سائيٽ جي مالڪ، ڊيولپر، بلڊر، آرڪيٽيڪٽ ۽ لاڳاپيل انجنيئر جا نالا ۽ ائڊريس لکيل هوندا. انهن شرطن جي پورائي جي ناڪامي جي صورت ۾ هي سمجهيو ويندو ته پلاٽ تي اڏاوت لاڳاپيل اٿارٽي جي منظوريءَ کان سواءِ ڪئي پئي وڃي ۽ ان تي لاڳاپيل اٿارٽي طرفان مناسب ڪارروائي ڪئي ويندي."

(3) عوام کي وڌيڪ تحفظ ڏيڻ ۽ غيرقانوني عمارتن ۾ ٽرڊ پارٽي جو مفاد پيدا ڪرڻ جي روڪٿام لاءِ هي تجويز ڪيو ويو ته....

"هن نافذ ٿيل قانونن کان قطع نظر رجسٽريشن ايڪٽ 1908ع جي تحت ڪنهن به قسم جي عمارت جي وڪري ۽ ليز جي رجسٽريشن ان وقت تائين ناقابل عمل نه هوندي، جيستائين ان عمارت جي لاءِ لاڳاپيل اٿارٽي جي طرفان جاري ڪيل تڪميل جو سرٽيفڪيٽ ذميوار رجسٽريشن آفيس کي نه ڏيکاريو وڃي ۽ ان جي هڪ نقل ڪاپي وڪري يا ليز جي دستاويز سان گڏ شامل نه ڪئي وڃي."

(4) عوام کي ڌوکي ڏيڻ کان وڌيڪ محفوظ رکڻ جي لاءِ هي تجويز ڪيو ويو ته...

ڊيولپر يا بلڊر اٿارٽي وٽ پراجيڪٽ جي ماليت جي 2 سيڪڙو جي برابر رقم جمع ڪرائيندو ته جيئن ان رقم مان الاٽي يا منتقلي ڪرائڻ واري جي دعويٰ جي ادائيگي ٿي سگهي. جيڪڏهن ڪابه دعويٰ هجي ته ان جي ادائيگي کان پوءِ اٿارٽي باقي رقم جيڪا گورنمينٽ سيڪيورٽيز ۾ هڻي وئي هئي، ٻارنهن مهينن جي اندر منافعي يا مارڪ اپ سان بلڊر کي موٽائي ڏيندي."

(5) ان ڳالهه جي ضمانت لاءِ ته اٿارٽيءَ جي ملازمن تي ڪنهن به قسم جو سياسي يا ڪوبه دٻاءُ نه وڌو ويندو ۽ ديانتدار ملازمن جي حوصله افزائي ۽ بدعنوان ۽ نااهل ماڻهن جي حوصله شڪني جي لاءِ سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس ۾ مڪمل تحفظ جي هيٺين شق جو واڌارو ڪيو ويندو.

"اٿارٽي جي ڪنهن به آفيسر جي طرفان بدديانتي يا بدعنواني جي صورت ۾ ڪميٽي کي شڪايت ڪئي ويندي، جيڪا مناسب تحقيقات کان پوءِ حڪومت کي سفارش ڪندي ته ان آفيسر کي برطرف يا معطل ڪيو وڃي، ڏنڊ وڌو وڃي يا وارننگ ڏني وڃي ۽ ان کي ان آفيسر جي ساليانې خفيه رپورٽ ۾ شامل ڪيو وڃي.

وضاحت

'بدعنواني' جي اصطلاح مان مراد ڪنهن سرڪاري ملازم يا اٿارٽيءَ جي ڪنهن آفيسر جي طرف کان آرڊيننس يا قاعدن ۽ ضابطن جي ڀڃڪڙي آهي.

سنڌ بلڊنگ ڪنٽرول آرڊيننس جي وڌيڪ اصلاح ۽ انکي وڌيڪ مؤثر بڻائڻ جي لاءِ ان ۾ وڌيڪ واڌارن ۽ اصلاحن جي تجويز پيش ڪئي وئي. انهن ترميمن تي هڪ نظر وجهڻ سان ئي اهو اندازو ٿي ويندو ته جيڪڏهن اهي اصلاحات نافذ ڪيا وڃن ها ته ان صورتحال کان آسانيءَ سان بچي سگهجي پيو. جيڪا هاڻي سامهون آهي. اهڙن پيشه ور فردن جن جو ڪوبه مفاد نه آهي. تن اڏاوتي قانونن کي بهتر بڻائڻ جي لاءِ رضاڪارانه طور هي تفصيلي تجويزون پيش ڪيون آهن ۽ حڪومت جي سهوليت ۽ وقت بچائڻ جي لاءِ قاعدن جو مسودو به پيش ڪيو آهي، جنهن کي مقننه منظور ڪري عمل ۾ آڻي سگهي ٿي، پر ائين ٿو ڀانئجي ته اهو سڀ ڪجهه زبان تي رهيو آهي. اهڙين حالتن ۾ واقعي هي سوال ڪري سگهجي ٿو ته جڏهن صورتحال جي سڌاري لاءِ ٺوس تجويزون پيش ڪيون وينديون آهن ته پوءِ انهن تي عمل ڇو ڪونه ڪيو ويندو آهي؟

(قاضي فائز عيسيٰ 'شهري' جو چئرپرسن ۽ قانوني سب ڪميٽي جو ميمبر آهي)

ڪارو پاڻي زرعي مقصدن لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو

سوال: اسان کي پنهنجي بايوسيلائين پراجيڪٽ جي باري ۾ ٻڌايو ته اهو ڪڏهن ۽ ڇو شروع ٿيو؟

جواب: هڪ وقت اهڙو به هو، جڏهن هي سمجهيو ويندو هو ته ڪارو پاڻي زراعت جي لاءِ موزون نه آهي، پر پوءِ بعد جي تحقيق جي نتيجي ۾ هي ثابت ٿيو ته ڪجهه قسمن جا ٻوٽا، وڻ ۽ جهاڙيون لوڻ برداشت ڪري سگهن ٿا ۽ انهن کي وارياسن صحرائن ۽ ورياسن سامونڊي علائقن ۾ آسانيءَ سان پوکي سگهجي ٿو. ڇيڪو، ڪيڪر، نم، سوڊان ٽيڪ، واورياسو پائين ۽ چقندر ان جا چند مثال آهن.

صحرائي ۽ نيم صحرائي خطن ۾ اهڙي زراعت کي وڌائڻ جي ضروت آهي. پاڪستان ۾ بيابانن جو وڌڻ ۽ جهنگلن جي واڍيءَ جو عمل تيزي سان جاري آهي، ان ڪري ان ڳالھ جي ضرورت محسوس ڪئي ٿي وڃي ته بايوسيلائين زراعت جي طريقي تي تحقيق ڪئي وڃي. 1970ع ۾ ڪراچي يونيورسٽيءَ ۾ هي انسٽيٽيوٽ قائم ڪيو ويو.

سوال: ڇا توهان پاڪستان ۾ ڪو فيلڊ پراجيڪٽ شروع ڪيو آهي؟

جواب: هائو، اسان سجاول ۾ لوڻ برداشت ڪندڙ چَرَڻ جي لائق ٿلهن ٻوٽن جو منصوبو شروع ڪيو آهي. تقريباً ڏهه ايڪڙ زمين تي سونمياڻي ۾ به اهڙا ٻوٽا لڳايا ويا آهن، جنهن کان پوءِ ان علائقي ۾ جانورن پالڻ جي صنعت شروع ڪئي وئي. بلوچستان جي ٻيلن واري ڪاٺي پسني جي علائقي ۾ ڪيڪر پوکڻ جو منصوبو وڏي ڪاميابي سان مڪمل ڪيو آهي.

سوال: توهان ڪيڪر جي باري ۾ گهڻي تحقيقات ڪئي آهي. ان قسم جي زراعت جا ڪهڙا اقتصادي ۽ ماحولياتي فائدا آهن؟

سوال: دنيا ۾ ڪيڪر جا 20 مختلف قسم موجود آهن. اسان پنهنجي تحقيقي مرڪز ۾ انهن مان تقريباً اٺن قسمن کي ترقي ڏياري آهي. ڪيڪر مان ڪيترائي فائدا حاصل ڪري سگهجن ٿا. ان کي ٻارڻ جي ڪاٺيءَ طور، جانورن جي چاري طور ۽ زرعي مقصدن لاءِ استعمال ڪري سگهجي ٿو. غذائي مصنوعات مثلاً: ميوا ۽ ماکي حاصل ڪري سگهجن ٿا. برازيل ۾ ڪيڪر جي ٻج مان ڪافي (Coffee) بنائي ٿي وڃي، ڪوئر حاصل ڪيو ٿو وڃي، ڪيڪر جي ڪاٺي تعميراتي مقصدن لاءِ پڻ استعمال ٿئي ٿي. جنهن مان ننڍيون ننڍيون جهوپڙيون ۽ حفاظتي ڪنڌي ٺاهي سگهجن ٿيون.

هي سمورا فائدا وڏي سولائيءَ سان سڌاسنوان حاصل ڪري سگهجن ٿا ۽ انهن کي استعمال ڪري، معاشي فائدن جي ذريعي عوام جي معيار زندگي کي بهتر بڻائي سگهجي ٿو. ان سان گڏوگڏ ان ۾ زمين جي حفاظت، زمين جي سطح جي مضبوطي ۽ علائقي جي سونهن ۾ واڌارو پڻ شامل آهي.

سوال: ڇا دنيا جي ٻين علائقن ۾ ان سلسلي ۾ ڪاميابيءَ جا ڪجهه مثال موجود آهن؟

جواب: بيشڪ، آسٽريليا ۾ چرڻ جي لائق لوڻياٺيون جهاڙيون پوکيون وڃن ٿيون. آسٽريليا ۾ رڍن ۽ ٻڪرين جا وڏا وڏا فارم صرف ان قسم جي زراعت جي ڪري ئي قائم آهن. هالينڊ ۾ زمين جي کوٽ جي ڪري سمنڊ کي هٽائي واريا سن سامونڊي ڪنارن تي چقندر پوکيو وڃي ٿو ۽ ان تي جانور پاليا وڃن ٿا. ڪجهه ٻين ملڪن مثلاً: ڏکڻ آمريڪا، ميڪسيڪو، ڏکڻ آمريڪا جي گڏيل رياستن، مصر ۽ اسرائيل وغيره ۾ بايوسيلائين زراعت مان ڀرپور فائدو ورتو پيو وڃي.

سوال: ڇا اسان اهڙي زراعتي طريقي کي ٿر ۾ استعمال ڪري نه ٿا سگهون؟

جواب: يقيناً، ڪري سگهون ٿا ۽ اسان کي ڪرڻ گهرجي. سڀ کان پهريائين ته مان هي چوندس ته ٿر حقيقت ۾ ريگستان نه آهي، ان معنيٰ ۾ جنهن ۾ اسين چوندا آهيون ته، ٿر ريگستان آهي. ٿر ۾ ڪيترين ئي جڳهن تي آبادي ۽ سرسبزي آهي. جڏهن ته ريگستان ۾ اوهان ميلن تائين هلندا وڃو ته توهان کي ڪٿي زندگي نظر نه ايندي، ان ڪري توهان اهڙي زراعت جي طريقي مان آسانيءَ سان فائدو وٺي سگهون ٿا. مان ذاتي طور تي ان سلسلي ۾ پنهنجون خدمتون ڏيڻ لاءِ تيار آهيان. پر اهڙن ڊگهي وقت وارن منصوبن لاءِ مالي مدد جي ضرورت آهي. سفر ۽ رهائش جون سهوليتون ڏيڻيون پونديون. اسان کي اهڙن ماڻهن جي ضرورت پوندي، جيڪي صاحب نظر هجن.

سوال: توهان جي تحقيق سان ڪراچيءَ جهڙي شهري مرڪز کي ڪهڙو فائدو پهچي سگهي ٿو؟

جواب: ڪراچيءَ ۾ ڪيترائي پارڪ ۽ کليل جڳهون وڻن کان خالي آهن،

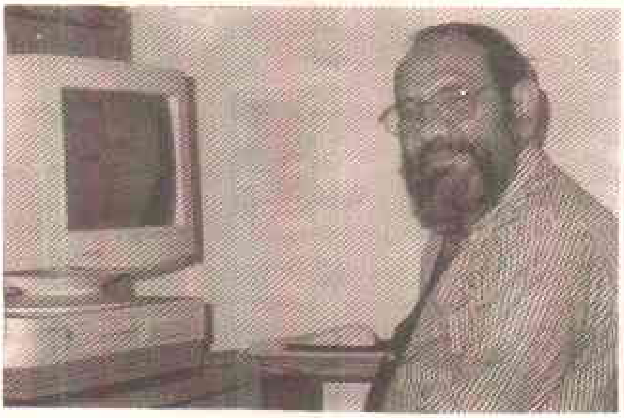

ڊاڪٽر رفيق احمد جيڪو هن وقت ڪراچي يونيورسٽيءَ جي حياتيات (Biology) جي شعبي ۾ بايوسيلائين پروجيڪٽ جي پرنسپل انويسٽيگيٽر جي طور تي ڪم ڪري رهيو آهي، خود پنهنجي ذات ۾ هڪ اداري جي حيثيت رکي ٿو. ڊاڪٽر رفيق احمد آمريڪا جي مشهور اوهايو اسٽيٽ يونيورسٽي مان پلانٽ فزيالوجي جي شعبي ۾ پي ايچ ڊي ڪئي آهي. هو واريا سن بيابانن ۽ سامونڊي ريگزارن ۾ زراعت ۽ ٻيلا پوکڻ جي لاءِ زير زمين ڪاري پاڻيءَ جي استعمال ۾ خاص مهارت رکي ٿو. 'شهري' سان ڊاڪٽر رفيق احمد جي ڳالھ ٻولھ

جنهن جو هڪ سبب پاڻيءَ جي کوٽ آهي. انهن پارڪن کي ڊرپ ڪلچر ٽيڪنالوجي جهڙن پاڻي جي بچت جي طريقن ۽ زمين اندر پاڻيءَ جي ذخيرن کي استعمال ۾ آڻي نئين زندگي بخشي سگهجي ٿي. ان سلسلي ۾ اسان جي مهارت ۽ تحقيق وڏي مدد ڏيئي سگهي ٿي. ڪراچيءَ جي سامونڊي ڪنارن وارن ٻيلن جي تباهيءَ جي باري ۾ وڏيون وڏيون ڳالهيون ڪيون وڃن ٿيون. ان تباهيءَ جو هڪ سبب هي به آهي ته مقامي دلدلي ٻيلا چاري طور استعمال ڪيا وڃن ٿا. چاڪاڻ ته ٻيو ڪو به متبادل ذريعو موجود ڪونه آهي. جيڪڏهن اسان سامونڊي ڪناري جي ڪجهه مفاصلي تي ڪيڪر پوکيون ته انهن ڳوٺاڻن کي ٻارڻ ۽ چاري جو هڪ بهتر متبادل ذريعو ملي پوندو. اهڙي زراعت کي ترقي ڏياري اسان ڪراچيءَ ۾ به جانورن پالڻ جي صنعت شروع ڪري سگهون ٿا.

سوال: ڪراچيءَ ۾ سيوريج جو

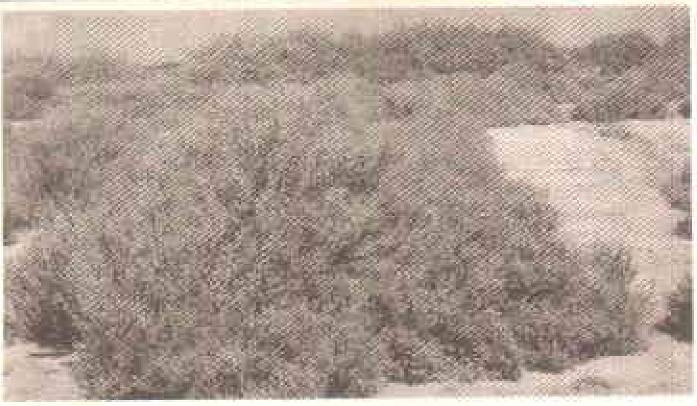

جانورن جي چاري لاءِ سجاول ۾ پوکيل لوڻاٺيو گاهه

سجاول ۾ لوڻ برداشت ڪندڙ چَرَڻ جي لائق ننڍن ٻوٽن جو منصوبو شروع ڪيو آهي. تقريباً ڏهه ايڪڙ زمين تي سونمياڻي ۾ به اهڙا ٻوٽا لڳايا ويا آهن.

ري سائيڪل ڪيل پاڻي به آب پاشيءَ جي مقصدن لاءِ استعمال ڪيو ٿيو وڃي، ڇا هي طريقو صحيح آهي؟

جواب: هائو! پر جيڪڏهن مناسب طريقي سان ان پاڻيءَ جو ٽريٽمينٽ ڪيو ويو هجي. خليج جي علائقن ۾ هي طريقو تمام گهڻو عام آهي ۽ ان مان تمام گهڻا بهتر نتيجا نڪري رهيا آهن.

سوال: اسان جي ملڪ ۾ ان قسم جي زراعت وڌائڻ لاءِ ڪهڙا قدم کنيا وڃن؟

جواب: جيئن مان پهرياڻين عرض ڪيو ته اسان کي اهڙن ماڻهن جي ضرورت آهي، جيڪي ان سلسلي ۾ تحقيق ۽ ترقيءَ جي منصوبن تي سرمائيڪاري ڪن. جيڪڏهن سرمايو موجود به هجي، تڏهن به هيءَ سرمائيڪاري ڊگهي عرصي واري هوندي. ان لاءِ انفرادي قوت موجود آهي، پر ان جي امداد ۽ حوصلہ افزائيءَ جي ضرورت آهي.

’شهري‘ جي ميمبرشپ

1997ع جي لاءِ ’شهري‘ جي ميمبرشپ ننڍين سرڪاري ته وساريو. ’شهري‘ ۾ شامل ٿيو ۽ شهريءَ جي طور تي هن شهر کي صاف ڪرڻ، صحت بخش ۽ ماحول دوست مقام بڻائڻ جي لاءِ مدد ڪريو.

هڪ بهترين ماحول جي تخليق لاءِ ’شهري‘ ۾ شموليت اختيار ڪريو

جيڪڏهن توهان ’شهري‘ ۾ شامل ٿيڻ چاهيو ٿا ته هي ڪوپن ڀري، هيٺين ائڊريس تي موڪليو.
’شهري‘ بهتر ماحول لاءِ
206 جي- بلاڪ-2 پي اي سي ايڇ ايس ڪراچي
75400 پاڪستان، فون/ فيڪس 4530646

نالو ______
ٽيليفون (گهر) ______ ٽيليفون (آفيس) ______
ائڊريس ______
ڌنڌو ______

(مهرباني ڪري فارم انگريزيءَ ۾ ڀري موڪليو وڃي)

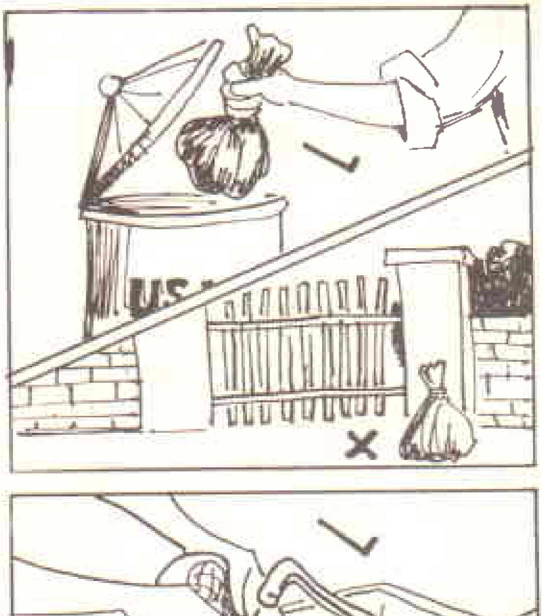

'شهري' خصوصي رپورٽ

سنڌ جا منگهه

حيدرآباد ۽ اندرونِ سنڌ جي گهرن کي هوادار ۽ روشن رکڻ لاءِ 'منگهه' تعمير ڪيا وڃن ٿا. هي منفرد طريقو گذريل ٻن سؤ سالن کان وڏي ڪاميابيءَ سان رائج آهي.

ترقي يافته دنيا ۾ عمارتن ۽ رهائشي منصوبن ۾ توانائيءَ جي بچت لاءِ نت نوان طريقا استعمال ڪيا پيا وڃن. توانائي جي مؤثر ۽ باڪفايت استعمال لاءِ گهرن جا نت نوان ڊزائين متعارف ڪرايا پيا وڃن. ان جي ضرورت ان ڪري پيش آئي آهي ته اسان کي هيءُ احساس ٿي ويو آهي ته اسان پنهنجي توانائي جي محدود وسيلن کي تيزيءَ سان خرچ ڪري رهيا آهيون ۽ انهيءَ عمل سان اسان پنهنجي ماحول کي به آلوده ۽ گندو ڪري رهيا آهيون.

اسان جي خطي ۾ گذريل هڪ ٻه سؤ سالن کان گهرن کي هوادار ۽ روشن رکڻ جي لاءِ قدرتي هوا کي استعمال ڪرڻ جو هڪ منفرد طريقو وڏي ڪاميابيءَ سان هلندڙ آهي. حيدرآباد شهر ۽ اندرئين سنڌ ۾ گهرن کي هوادار بنائڻ ۽ روشن رکڻ لاءِ گهرن تي 'منگهه' تعمير ڪيا ويندا آهن. اهڙا 'منگهه' اڄ به پراڻن گهرن جي ڇتين تي ڏسي سگهجن ٿا.

'منگهه' جي تعمير هن ٽيڪنڪ تي ٿيندي هئي ته ڇت جي هڪ ڪنڊ جو تقريباً 3 × 3 چورس فوٽن جو حصو کليل ڇڏيو ويندو هو. ان جو اڌ حصو ديوار سان روڪيو ويندو هو. چورس شڪل جي سوراخ تي لوهه جي سيخن جو جار بنايو ويندو هو ته جيئن ڪا به وڏي شيءِ ڪمري ۾ نه ڪري. ان سوراخ جو ڍڪ انجيــن سان جڙيل هوند هو ته جيئن گهر ۾ رهندڙ ان کي ضرورت مطابق کولي ۽ بند ڪري سگهن. اندرئين سنڌ جي انهن علائقن ۾ جيئن ته هڪ هوائي سرنگهه موجود هوندي آهي، ان ڪري اهي 'منگهه' هوا کي ڇڪڻ ۽ ان کي هيٺ ڪمرن ۾ پهچائڻ جو مؤثر ذريعو ثابت ٿين ٿا. ايئر ڪنڊيشنر ۽ بجليءَ جي پکن جي دؤر کان پهريائين سنڌ جي شديد گرم موسم ۾ گرميءَ کان بچاءَ جو هي واحد طريقو هو.

هاڻي نون گهرن جي ٺاهڻ ۾ 'منگهن' جو استعمال وڏي حد تائين گهٽجي رهيو آهي، ڇو ته هاڻي گهرن ۾ جديد سهوليتون فراهم ڪيون وڃن ٿيون. حيدرآباد جي هڪ شهريءَ جو چوڻ آهي ته، "'منگهن' جي افاديت هاڻي ختم ٿي وئي آهي ۽ هاڻي اهي صرف ماضيءَ جا يادگار وڃي رهيا آهن." پر ان جو مقصد هرگز هي ڪونه آهي ته، 'منگهه' جديد ٽيڪنالوجي جي ترقيءَ جي ڪري بيڪار ٿي ويا آهن.

جيئن پهريائين ذڪر ڪيو ويو آهي ته ترقي يافته دنيا پنهنجيون ترجيحون تبديل ڪري رهي آهي ۽ توانائيءَ جي باڪفالت استعمال جي ماحول دوست طريقي کي اختيار ڪري رهي آهي، جنهن ۾ شمسي توانائي، هوائي توانائي ۽ سامونڊي لهرن جي توانائي شامل آهن.

پاڪستان جهڙو گهٽ ترقي يافته ملڪ، جيڪو توانائيءَ جي بحران جو شڪار آهي، اُتي خاص طور تي ننڍن شهرن ۽ ڳوٺن ۾ اهڙن طريقن جي استعمال جي ايڊووڪيسي جي ضرورت آهي.

اسان کي اهڙين سرگرمين جي حوصله شڪني ڪرڻ بجاءِ حوصله افزائي ڪرڻ گهرجي ۽ ان جي فائدي جو شمار نه صرف مالي پر ماحول جي بچاءَ جي اعتبار کان به ڪرڻ گهرجي، ڇو ته اسان جو ماحول اڳ ۾ ئي گهڻي ماحولياتي آلودگيءَ جو شڪار آهي.

روايتي منگهه

بلوچستان هاءِ ڪورٽ جو تاريخي فيصلو

قاضي فائز عيسيٰ

ڪڏهن ڪڏهن ڪو اهڙو عدالتي فيصلو ٿيندو آهي، جنهن جو اثر ڪنهن شهر جي هر رهواسيءَ جي معيارِ زندگيءَ تي پوندو آهي ۽ جنهن سان شهرين جي زندگين کي تحفظ ملندو آهي. بلوچستان هاءِ ڪورٽ کي هي اعزاز حاصل آهي تہ هاڻي ئي انهيءَ هڪ تاريخي فيصلو ڏنو آهي.

ڊويزن بينچ جنهن بيگم سعيده قاضي عيسيٰ، قاضي عظمت عيسيٰ ۽ منهنجي طرف کان ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن، ڪوئيٽا ڊيولپمينٽ اٿارٽي، حڪومت بلوچستان ۽ ٻين جي خلاف داخل ڪيل آئيني درخواست نمبر1995ع /125 تي پنهنجو تاريخ ساز فيصلو ڏنو آهي. اها عدالتي بينچ جسٽس اميرالملڪ مينگل ۽ جسٽس جاويد اقبال تي ٻڌل هئي.

هي بلوچستان هاءِ ڪورٽ ۾ داخل ٿيندڙ پنهنجي نوعيت جو پهريون مقدمو هيو، جنهن ۾ سرڪار کان هي مطالبو ڪيو ويو هو تہ اها شهر ۾ عمارتن جي اڏاوت متعلق پنهنجون ذميواريون پوريون ڪري. ان جو فيصلو ان اعتبار کان بہ اهم هيو ڇو تہ ان جو اطلاق نہ صرف ڪوئيٽا ۾ تعمير ٿيندڙ هر عمارت تي ٿئي ٿو، پر هر اهڙي عمارت تي بہ ٿئي ٿو، جيڪا آئينده تعمير ڪئي ويندي.

وادي ڪوئيٽا ان خطي ۾ واقع آهي، جڪو زلزلن جي لحاظ کان سرگرم آهي ۽ ماضيءَ ۾ اتي ڪيترائي تباه ڪن زلزلا اچي چڪا آهن، جن ۾ وڏو جاني ۽ مالي نقصان ٿي چڪو آهي ۽ مستقبل ۾ بہ سخت زلزلي اچڻ جو امڪان آهي. (ڪوئيٽا ماسٽر پلان- ص-194) ڪوئيٽا شهر مثالي هنڌ تي واقع نہ آهي. زلزلن جو خطرو واديءَ مٿان هميشہ لامارا ڏيئي رهيو آهي. (ڪوئيٽا ماسٽر پلان صفحو-148)

مختلف ماهرن جي رپورٽن جي آڌار تي هي مؤقف اختيار ڪيو ويو هو، (جنهن جو ذڪر فيصلي ۾ بہ ڪيو ويو آهي) تہ، "ڪوئيٽا شهر جي توسيع افقي طرف ۾ ڪئي وڃي ۽ ان کي عمودي طور تي ترقي نہ ڏني وڃي. گهڻ ماڙ عمارتن جي اڏاوت مڪمل تباهي ۽ پوري آباديءَ جي بربادي‌ءَ جو سبب بڻجندي. بلڊرز جا ذاتي ۽ انفرادي فائدا لکين شهرين جي جاني تحفظ کان بعد ۾ هجڻ گهرجن."

ڪوئيٽا بلڊنگ ڪوڊ 1935ع جي زلزلي کان پوءِ مرتب ڪيو ويو هو، جنهن هن علائقي ۾ زبردست تباهي مچائي هئي ۽ جنهن ۾ تقريباً 60 هزار ماڻهو موت جو ڪاج بڻيا هئا. ڪوئيٽا وارو 1935ع جو زلزلو سڄي دنيا ۾ رڪارڊ ٿيندڙ زلزلن ۾ جاني نقصان جي اعتبار کان ٻارهين نمبر تي هو. پر ايڏو تباه ڪن هئڻ جي باوجود بہ اهو خطي ۾ اچڻ وارو اڪيلو زلزلو نہ هو.

تاريخي طور تي 1905ع ۾ رڪارڊ ٿيندڙ انگن اکرن مان بہ هي ظاهر ٿئي ٿو تہ ڪوئيٽا کان 240 ڪلوميٽر جي قطر ۾ تمام شديد نوعيت جا زلزلا ايندا رهيا آهن. 1852ع ۽ 1935ع جي وچ ۾ بلوچستان ۾ پندرهن زلزلا آيا، جيڪي ايترا شديد هئا جو انهن جي ڪري عمارتن کي نقصان پهتو. ڪجھ تباهي آڻيندڙ زلزلن جو تعلق معلوم ٿيل سرگرم فالٽس سان هو. (ڪوئيٽا ماسٽر پلان صفحو 10)

فيلڊ جي مشاهدن ۽ 1935ع جي زلزلي جي تعلق سان هي ظاهر ٿئي ٿو تہ هتي هڪ سرگرم فالٽ موجود آهي، جيڪو وڏن زلزلن جو سبب بڻجي سگهي ٿو، جنهن ڪري ڪوئيٽا ۾ سنگين زلزن جو خطرو موجود آهي.
(ڪوئيٽا ماسٽر پلان صفحو نمبر- 11/10)

ڪوئيٽا بلڊنگ ڪوڊ 1935ع جي زلزلي کان پوءِ ناهيو ويو هو، جنهن جي شدت ريڪٽر اسڪيل تي 7.5 هئي. ان ڪوڊ جي نافذ ٿيڻ سان ڪوئيٽا جي شهرين جون ضرورتون تعريف ڪرڻ جي حد تائين پوريون ٿي رهيون هيون، ڇو تہ ڪوئيٽا ۾ وقت بوقت اچڻ وارن زلزلن ۾ ڪوبہ جاني نقصان نہ ٿيو، جيتوڻيڪ شدت جي اعتبار کان، انهن مان ڪوبہ زلزلو 1935ع جي زلزلي جي برابر نہ هو.

1935ع جي زلزلي جي نمايان يادگيري جي طور تي ٺيڪ 60 سالن کان پوءِ ٺيڪ ان ڏينهن يعني 31 مئي 1995ع جي ڏينهن هاءِ ڪورٽ ۾ ان ڪيس جي ڪچي پيشي هئي، جو ڪوئيٽا ۾ وري زلزلو آيو، پر خوشقسمتيءَ سان ڪوبہ جاني نقصان نہ ٿيو، ڇو تہ ان جي شدت ريڪٽر اسڪيل تي صرف 5.2 هئي.

هيءَ درخواست داخل ڪرڻ جي ضرورت ان ڪري پيش آئي تہ، بلڊنگ ڪوڊ جي محافظن خود ان جي خلاف ورزي ڪرڻ ۾ اڳرائي ڪئي هئي ۽ ڪوڊ جي لاڳو ڪرڻ ۾ ناڪام رهيا.

فروٽ ۽ سبزي مارڪيٽ جنهن کي ڪوئيٽا جا شهري سهوليت خاطر استعمال ڪري رهيا هئا، اتي ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن گهڻ ماڙ شاپنگ ڪامپليڪس ٺهرائي ڇڏيو. بلڊرز، سياستدانن ۽ ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن جي آفيسرن بدقسمت شهرين جي جانين جي قيمت تي پنهنجا هٿ رنگيا.

پر هاءِ ڪورٽ جي فيصلي ڪوئيٽا کي لٽڻ وارن ڦوڪڻ مان هوا ڪڍي ڇڏي آهي. هاءِ ڪورٽ جي فيصلي ۾ چٽي طريقي سان چيو ويو آهي تہ واديءِ ڪوئيٽا ۽ ڪوئيٽا ميونسپل ڪارپوريشن جي علائقي ۾ عمارتن جي اڏاوت کي ريگيوليٽ ڪرڻ جي لاءِ بلڊنگ ڪوڊ اجا تائين لاڳو ٿيڻ جي قابل آهي ۽ ان جي فقرن جي سختيءَ سان پابندي ٿيڻ گهرجي.

بلوچستان هاءِ ڪورٽ جي فيصلي تي حڪومت ۽ ان جي اهلڪارن کي سختي سان عمل ڪرڻ گهرجي. ڪنهن بہ ٻئي سبب جي ڪري نہ تہ گهٽ ۾ گهٽ قانوني ۽ آئيني فرضن جي پورائي لاءِ ئي پر انهن کي عمل ڪرڻ گهرجي.

وادي ڪوئيٽا ان خطي ۾ واقع آهي، جڪو زلزلن جي لحاظ کان سرگرم آهي ۽ ماضيءَ ۾ اتي ڪيترائي تباه ڪن زلزلا اچي چڪا آهن، جن ۾ وڏو جاني ۽ مالي نقصان ٿي چڪو آهي ۽ مستقبل ۾ بہ سخت زلزلي اچڻ جو امڪان آهي.

شهري جي سيمينار ۾ (ساڄي کان) جناب ضياءُ الرحمان، پرويز نعيم، مهتاب اڪبر راشدي، نويد حسين، نويد خان، عين العابدين ۽ ٻيا

بجليءَ جي پيداوار ۽ ان جا ماحول تي اثر

'شهري' سي بي اي جي اهتمام هيٺ 3- آگسٽ 1996ع تي ڪرايل سيمينار جي رپورٽ

'شهري' تازو ئي فريڊرڪ نومان فائونڊيشن جي تعاون سان هڪ سيمينار ڪرايو. جنهن ۾ مشهور ماهرن بجليءَ جي پيداوار ۽ ماحول تي ان جي اثرن جي مسئلن ۽ خاص طور تي ڪراچي شهر جي حوالي سان، ان تي تفصيل سان بحث ڪيو. هي سيمينار گذريل سال منعقد ڪرايل هڪ اهڙيءَ ئي سيمينار جو تسلسل هو. مقررين ۾ جناب نويد حسين (ايگزيڪيوٽو ميمبر 'شهري' بهتر ماحول لاءِ) مسز مهتاب اڪبر راشدي (ڊائريڪٽر جنرل اي پي اي سنڌ) جناب عين العابدين (پرنسپل عين العابدين ايسوسي ايشن) ڊاڪٽر نويد خان (حب ڪو پاور ڪمپني) ڊاڪٽر پرويز نعيم (پروگرام ڊائريڪٽر آءِ يو سي اين) ۽ پروفيسر ضياءُ الرحمان (انسٽيٽيوٽ آف انوائرمينٽل انجنيئرنگ اينڊ ريسرچ، اين اي ڊي انجنيئرنگ يونيورسٽي) شامل هئا. سيمينار ۾ وڏي تعداد ۾ ٻڌندڙن شرڪت ڪئي. سيمينار ۾ فريڊرڪ نومان فائونڊيشن جي ڪنٽري ريپريزنٽيٽو ڊاڪٽر ايني ڪلاف پڻ شرڪت ڪئي.

نويد حسين ان ڳالهه تي زور ڏنو تہ شهرين جي شراڪتي تنظيم جي حيثيت ۾ 'شهري' بجليءَ جي پيداوار وڌائڻ جي حمايت ڪري ٿي، جنهن جي ملڪ جي خوشحالي ۽ ترقيءَ لاءِ گهڻي ضرورت آهي. پر هن ان ڳالهه تي افسوس جو اظهار ڪيو تہ بجليءَ پهچائڻ جي نقصان، بجليءَ جي چوريءَ ۽ واپڊا ۽ ڪي اي ايس سي ۾ پيشہ ورانہ مهارت جي کوٽ جي ڪري بجليءَ جي اگهن جي شرح ۾ تمام گهڻو اضافو ٿيو آهي.

هن چيو تہ حڪومت جي خراب ۽ ناڪافي انرجي پاليسيءَ جي ڪري وڏي تعداد ۾ نجي بجلي گهر وجود ۾ اچي رهيا آهن ۽ حڪومت نہ صرف انهن بجليءَ گهرن کي ٻارڻ (Fuel) فراهم ڪرڻ پر انهن کان بجلي خريد ڪرڻ ٿي بہ مجبور آهي، جنهن جو نتيجو سنگين مالي بحران جي صورت ۾ ظاهر ٿي سگهي ٿو. هن ان ڳالهه تي بہ افسوس جو اظهار ڪيو تہ تجويز ڪيل بجلي گهرن مان 30 سيڪڙو ڪراچيءَ ۾ تعمير ڪيا ويندا ۽ انهن تي ڪو مناسب ماحولياتي ڪنٽرول بہ ڪونہ هوندو، جنهن ڪري اهي شهر ۾ آلودگي جي

> تجويز ڪيل بجلي گهرن مان 30 سيڪڙو ڪراچيءَ ۾ تعمير ڪيا ويندا ۽ انهن تي ڪو مناسب ماحولياتي ڪنٽرول بہ ڪونہ هوندو، جنهن ڪري اهي شهر ۾ آلودگي جي سطح وڌائڻ جو سبب بڻجندا.

سطح وڌائڻ جو سبب بڻجندا. جتي ڀرپاسي ٿي آباديءَ جي گهڻائي آهي. هن تجويز پيش ڪئي تہ سمورن لاڳاپيل شعبن جي ماهرن تي مشتمل هڪ ڪميٽي قائم ڪئي وڃي، جيڪا زياده مناسب، موزون ۽ ماحول دوست توانائي پاليسيءَ جي تشڪيل ڪرڻ ۾ مدد ڏئي.

مسز مهتاب اڪبر راشدي چيو تہ، اي پي اي (سنڌ) گهڻي مالي ۽ فني دٻاءَ هيٺ ڪم ڪري رهي آهي. آلودگيءَ جي سطح جي ماپ ڪرڻ وارا اوزار، جن جي سخت ضروت آهي، انهن جي فراهمي محدود آهي. تربيت ورتل فني عملو پڻ گهرجن موجب پورو

پاڪستان ۾ بجليءَ جي پيداوار

نصب ٿيل قوت 11000 ميگاواٽ
پيداواري قوت 10500 ميگاواٽ

	واپڊا	KESC	حب ڪو / ڪينوپ	فيصد
پاڻي واري بجلي	4317	-	-	41.1
ٿرمل	4007	1800	323	58.4
ايٽمي	-	50	-	00.5
ٽوٽل		10500 ميگاواٽ		

تہ آهي. ان جي باوجود بہ مسز راشديءَ چيو تہ، اي پي اي سنڌ موجود وسيلن کي بهترين انداز ۾ استعمال ڪري رهي آهي ۽ پاور پلانٽن جي مسئلي کي مناسب اهميت ڏني پئي وڃي.

انجنيئر عين العابدين گهٽ ڪارڪردگي ۽ وڌيڪ آلودگي پکيڙڻ وارن پلانٽن ۽ ٽيڪنالوجيز جي استعمال کي چئلينج ڪيو، جن ۾ درآمد ڪيل فرنيس آئل ۽ ڊيزل سائيڪل سسٽم کي استعمال ڪيو ويندو آهي. هن جي راءِ هئي تہ، درآمد ٿيل ٽيڪنالوجي تي وڌيڪ ڀاڙڻ جي ڪري اسان مهانگا ۽ گهٽ ڪارائتا مالي ۽ فني پئڪيج قبول ڪرڻ لاءِ مجبور آهيون. جنهن ڪري اسان جي ملڪي معيشت ۽ طبعي ماحول تي برداشت کان وڌيڪ بار وڌي ويندو.

جناب نويد خان پاڪستان ۾ اليڪٽرڪ پاور انڊسٽري/ ٽيڪنالوجي ۽ دستياب ٻارڻ (Fuel)، فضائي آلودگي جا ماحولياتي اثر ۽ فضائي آلودگيءَ جي خاتمي جي ممڪن قدمن جي باري ۾ معلوماتي جائزو پيش ڪيو. هن تجويز پيش ڪئي تہ جيئن تہ وڌ کان وڌ بجلي پيدا ڪرڻ ملڪ جي اهم ترين ضرورت آهي، ان ڪري ملڪ جي سڄي بجليءَ جي نظام کي زياده مؤثر ۽ ڪارآمد بڻائڻ وڌيڪ ضروري آهي. هن چيو تہ، جڳهہ جي چونڊ ۽ ٻارڻ جي تبديليءَ جي سلسلي ۾ وڏي احتياط جي ضرورت آهي.

ڊاڪٽر پرويز نعيم نجي شعبي جي وڏن بجليءَ جي منصوبن مثلاً حب ڪو وغيرہ جي ڪارڪردگي ۽ ماحول تي اثرن جي حوالي سان ڪڙي نڪتہ چيني ڪئي ۽ ان ڳالھ تي زور ڏنو تہ حڪومت جي پرائيويٽ پاور پاليسي کي وڌيڪ شفاف بڻايو وڃي.

تقريرن کان پوءِ سوالن ۽ جوابن جو سيشن (Session) ٿيو، جنهن ۾ بجلي گهرن جي سلسلي ۾ شهرين جي انفرادي ۽ شهري تنظيمن جي ذميوارين جي متعلق سوال بحث هيٺ آيا.

جن بجلي گهرن کي اين او سي جاري ڪيا ويا

اِي پي اي جائزو وٺڻ کان پوءِ هيٺين کي اين او سي جاري ڪيا:

* گل احمد پاور پلانٽ 125 ميگاواٽ، ڪورنگيءَ ۾ جيڪو فرنيس آئل سان هلايو ويندو.
* ٽيپال انرجي 177 ميگاواٽ فرنيس آئل سان هلايو ويندو.
* ٽراءِ اسٽار 110 ميگاواٽ ماڙي پور روڊ فرنيس آئل سان هلايو ويندو.
* لبرٽي پاور پراجيڪٽ 470 ميگاواٽ ميرپور ماٿيلو ضلعو ڏهرڪي قدرتي گئس سان هلايو ويندو.

اِي پي اي سنڌ جي غور هيٺ پاور پلانٽس

* اسپنر پاور پراجيڪٽ 170 ميگاواٽ، نارٿ ڪراچي، فرنيس آئل سان هلندو.
* جاپا فار ايسٽ بارج مائونٽيڊ پاور پلانٽ 135 ميگاواٽ، پورٽ قاسم پاڪستاني پيٽروليم گئس سان هلندو.
* صباح شپ يارڊ بارج مائونٽيڊ پاور پلانٽ 228 ميگاواٽ پورٽ قاسم، فرنيس آئل سان هلندو.

بيشڪ شهري بهتر ماحول لاءِ بجليءَ جي پيداوار جي حق ۾ آهي، پر ان قيمت تي نہ تہ اها ماحول ۽ مستقبل جي نسلن جي صحت متاثر ڪري، جو تہ اها ناپائيدار ترقيءَ جي طرف وٺي وڃي ٿي. هيءَ حقيقت آهي تہ شديد گندرف جي پکڙجڻ سبب انساني صحت ۽ ٻيلن تي برو اثر پوي ٿو.

ڪراچيءَ ۾ هڪ ڀيرو وري صفائيءَ جي مهم زور شور سان هلندڙ آهي. ڪي ايم سي جو غير حاضر عملو اڃي پهتو آهي، گند ڪچرو کنيو پيو وڃي، پر ڪيستائين!! ڇا ڪراچيءَ جا شهري اميد رکن تہ واقعي هن دفعي شهر هميشہ لاءِ صاف ٿي ويندو؟

صديقه خانم

فاطمي فائونڊيشن

جنوري 1995ع ۾ وجود ۾ اچڻ واري تنظيم فاطمي فائونڊيشن ڀنڙي، جنهن جي تشڪيل ۾ مردن جي حاڪميت ۽ عورتن ۾ تعليم نه هئڻ ڪري 'سنگي' کي سخت مشڪلاتن کي منهن ڏيڻو پيو، پر پوءِ به 'سنگي' جي مسلسل ڪوشش سان عورتن ۾ شعور وڌڻ لڳو ۽ 'سنگي' عورتن جي اندر جو ڏڀ گهٽ ڪرڻ ۽ انهن جي صلاحيتن کي اڀارڻ ۾ ڪافي حد تائين ڪامياب ٿي آهي. ان جو ثبوت 12 عورتن جو ڳوٺ جي سطح تي علائقي جي رسم ۽ رواج کي نظر ۾ رکندي، پنهنجي مردن جي راضپي سان ننڍي پئماني تي ڪاروبار شروع ڪرڻ آهي.

عورتن خود پنهنجي لاءِ اهڙي ڪاروبار جي چونڊ ڪئي، جيڪو هو اڻ پڙهيل هئڻ جي باوجود ڪري سگهن ٿيون. انهن ڪمن ۾ ٽيلرنگ، لائيواسٽاڪ ۽ سيڌي سامان جا دڪان هلائڻ وغيره شامل آهن. هي ڪاروبار شروع ڪرڻ لاءِ انهن عورتن 'سنگي' جي ڪريڊٽ پروگرام مان فائدو حاصل ڪيو ۽ ننڍا قرض حاصل ڪيا. ان کي ڏسي ڳوٺ جي ٻين عورتن ۾ به حوصلو وڌيو ۽ اهڙي طرح ڳوٺ جون ٻيون عورتون به تنظيم ۾ شامل ٿي رهيون آهن.

اهڙي طرح هڪ طرف ته عورتون ڪاروبار ڪندي خاندان جي ڪفالت ۾ مردن جو هٿ ونڊائي رهيون آهن ته ٻئي طرف ڏکئي وقت لاءِ هر روز هڪ رپئي جي حساب سا هر مهيني ۾ 30/= رپيا بچت ڪري رهيون آهن. جنهن سان ڳوٺ جي سطح تي ويلفيئر جا ڪم ڪيا وڃن ٿا.

فاطمي فائونڊيشن 'سنگي' کي درخواست ڪئي آهي ته 'سنگي' آمدنيءَ جو ڪو اهڙو پروگرام شروع ڪري، جنهن سان اهڙين بي سهارا عورتن، جن جي مالي حالت خراب آهي يا اهڙيون عورتون جيڪي في الحال ته سيونگ ميمبر آهن، پر شايد مستقبل ۾ سيونگ برقرار رکي نه سگهن، تن لاءِ روزگار جو وسيلو بڻجي سگهي. ان ڳالهه کي نظر ۾ رکندي، 'سنگي' ڀنڙي ڳوٺ ۾ ڪرافٽ جو ڪم شروع ڪرايو. جنهن ۾ ريشم جا ليڊيز ڪڙتا، چادرون، اسڪرٽ، ٽرالي سيٽ، بيڊ شيٽس، ٽيبل ڪلاٿ، بلائوزز ۽ ململ جي رُون جو ڪم شروع ڪرايو. انهن عورتن جي بڻايل شين جي 'سنگي' طرفان مستقبل قريب ۾ نمائش ڪرائي ويندي.

اهڙيءَ طرح 'سنگي' هڪ طرف ڳوٺائين عورتن جي صلاحيتن کي وڌائي ۽ اڀاري رهي آهي ته ٻئي طرف عورتون گهر ويٺي واندڪائيءَ جي وقت ۾ اضافي آمدني ڪمائي مردن سان گڏوگڏ پنهنجي خاندان جو معيار زندگي وڌائي رهيون آهن. اهو ڪم سڀ کان پهريائين 1995ع ۾ ڀنڙي ڳوٺ ۾ متعارف ڪرايو ويو ته صرف 3 عورتون ريشم جو ڪم ڄاڻنديون هيون، جنهن ۾ هڪ وڏي عمر جي خاتون ۽ ٻه ڇوڪريون شامل هيون، پر اڄ ڪلهه ان ڳوٺ ۾ تقريباً 45 عورتون 'سنگي' جي ان پراجيڪٽ سان لاڳاپيل آهن، جنهن جي نتيجي ۾ ڀنڙي ڳوٺ جي صرف عورتن جي سيونگ هن وقت 45 هزار رپين جي لڳ ڀڳ آهي ۽ ڀنڙي جون عورتون 'سنگي' کي حقيقي معنيٰ ۾ پنهنجو همدرد، مددگار ۽ ساٿي 'سنگي' سمجهن ٿيون.

('سنگي' خبرنامي جي ٿورن سان)

قاضي فائز عيسيٰ، امبر علي ڀائي، رولينڊ ڊي سوزا، وڪٽوريه ڊي سوزا. خطيب احمد

غيرقانوني عمارتن جي خلاف حڪومت جي مهم جي سلسلي ۾ ڪمشنر هائوس ڪراچي ۾ 1-2 آگسٽ تي ڪمشنر ڪراچي مسٽر حفيظ الرحمان ۽ شهري جي ميمبرن جي ٿيل ميٽنگ جا تفصيل

شريڪ ٿيندڙ: مسٽر حفيظ الرحمان (ڪمشنر ڪراچي) قاضي فائز عيسيٰ، امبر علي ڀائي، خطيب احمد، رولينڊ ڊي سوزا (شهري)

ڪمشنر ڪراچي جناب حفيظ الرحمان چيو ته تعميراتي سرگرمين جي سمورن شعبن ۾ جواب ڏيڻ ۽ شفاف پڻو هئڻ ضروري آهي. مسز علي ڀائي چيو ته، 'شهري' بهتر ماحول لاءِ ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽيءَ کي لکيو آهي ته، موجوده پيچيده صورتحال جو ذميوار ان جي قانوني ڊپارٽمينٽ کي چو نه قرار ڏنو وڃي. جنهن جي نتيجي ۾ حڪومت کي غيرقانوني اڏاوتن جي خلاف مهم هلائڻي پئي ۽ صدر ۽ ڪلفٽن جي علائقي ۾ ڪارروائي چو نه ڪئي وئي، جتي وڏي پئماني تي خلاف ورزيون ڪيون ويون.

مسز ڊي سوزا چيو ته، صورتحال ڪافي پيچيده آهي. شايد سرڪاري آفيسرن جو هڪ وڏو تعداد قانون (بلڊنگ ڪنٽرول قائدن) جي باريڪين کان واقف نه آهي. 'شهري' بهتر ماحول لاءِ گذريل سال کان ڪي بي سي اي جي ڪم جي طريقءِ ڪار جي تحقيق ڪري رهي آهي ۽ ائين ٿو لڳي ته ڪوبه ذميواري قبول ڪرڻ لاءِ تيار نه آهي. پر ان جي باوجود به هر شخص ملوث ۽ لاڳاپيل ضرور آهي.

ڪمشنر ڪراچيءَ چيو ته، 'شهري' کي انهيءَ مسئلي جي پيچيدگيءَ جو علم آهي ۽ حالتن کي درست ڪرڻ ۾ ڪجهه وقت لڳندو.

خطيب احمد سول انتظاميا جي سربراهه ڪمشنر ڪراچيءَ کي درخواست ڪئي ته هو، "ڪراچيءَ تي حڪمرانيءَ ۾ شهرين جو ڪردار" جي موضوع تي ٿيندڙ سيمينار ۾ شريڪ ٿئي.

ايس ڊي پي آءِ پاران اسلام آباد ۾ ٻي ساليانې پائيدار ترقي ڪانفرنس جي موقعي تي ڊاڪٽر ريني ڪلاف خطيب احمد ۽ ٻيا

پنيانگ

عالمي تنظيمن جو گڙهه

هتان جي معاشرتي تحريڪن جي رنگارنگيءَ ۾ ملائشيا جي اصل مزاج جي جهلڪ ملي ٿي، جڻ ته هي هڪ ننڍڙو اقوام متحده آهي.

ملائشيا جي الهندن سامونڊي ڪنارن جي جزيرن جي پرسان هن ننڍڙي جزيري جو سرگرم رضاڪارن جي بين الاقوامي تنظيمن سان اهڙوني تعلق آهي، جهڙو شيئرس جي ڪاروبار ڪندڙ فرمن جو وال اسٽريٽ سان آهي.

قديم روايتن، معياري تعليم جي هڪ ڊگهي تاريخي پسمنظر ۽ باراني ٻيلن سان ڍڪيل افسانوي جزيري پنيانگ پنهنجي رهواسين کي هڪ منفرد عالمي نقطهءِ نظر ۽ علمبرداريءَ جو مادو عطا ڪيو آهي.

خيال آهي ته پنيانگ ۾ دنيا جي ڪنهن به شهر کان وڌيڪ في سيڪڙو عالمي علمبردارن جون تنظيمون موجود آهن، جنهن ۾ ٽين دنيا جو نيٽ ورڪ، پنيانگ جي خريدارن جي تنظيم، ڌرتيءَ جا دوست، ملائيشيا ماحولياتي جماعت جسٽ (Just) عوامي ٽرسٽ، ٻارڙن جي خوراڪ جي عالمي محرڪ جو نيٽ ورڪ، جيت مار دوائن جي متعلق تحريڪ جو نيٽ ورڪ، ”ٽين دنيا جو پيو پيرو اپرڻ“ ۽ ”ٽين دنيا جي معيشت“ جهڙا رسالا شامل آهن. ”ٽين دنيا جي نيٽ ورڪ“ جي مارٽن ڪور جو چوڻ آهي ته، ”پنيانگ جا رهاڪو، پنهنجي جزيري جي رهڻي ڪهڻي ۽ روين تي هميشه فخر ڪندا رهيا آهن ۽ جڏهن به ان پرسڪون ٻيٽ جي پرسڪون ماحول کي خطرو محسوس ٿيو آهي ته اهي مقامي جدوجهد ۾ شامل ٿي ويا آهن. پوءِ انهن محسوس ڪيو ته، اڪثر مسئلن جون پاڙون ملڪي، علائقائي يا پوءِ عالمي نوعيت جون آهن.“ ڪاغذن ۽ فائلن جي ڍيرن ۾ دفن ٿيل مارٽن ڪور کي پنهنجي دفتر ۾ ٿي ڳولڻ مشڪل آهي. هو اڪيلي سر ترقي پذير ملڪن جو آواز اقوام متحده، عالمي بئنڪ ۽ ٻين بين الاقوامي ڪانفرنسن ۾ اٿارڻ جي ڪوشش ڪندو رهيو آهي.

جڏهن سنگاپور جي ليبر ٻي ڪوان يو ڪجهه چونڊ تيز ترين نوجوانن کي 1961ع جي ڏهاڪي جي آخر ۾ آڪسفورڊ موڪليو ته جيئن انهن جي تربيت ان طريقي سان ٿي سگهي جو اهي پنهنجي شهرين جي خوشحاليءَ ۾ اڳواٽي ڪري سگهن ته ڪور به انهن ۾ شامل هو. هو آڪسفورڊ کان واپس آيو ته، سنگاپور جي خزاني واري کاتي ۾ شامل ٿي ويو، پر جلديءَ ۾ ئي سندس خوشفهمي دور ٿي وئي.

هو ملائشيا جي هڪ نئين فعال غير حڪومتي اداري ڪيپ ”پنيانگ جي خريدارن جي تنظيم“ کان متاثر ٿيو، جيڪا ان وقت سمنڊ کي آلوده Pollute ڪرڻ ۽ پنيانگ جي مهاڻن جو روزگار ختم ڪرڻ وارين مصنوعات جي خلاف جنگ ۽ ترقياتي ادارن جي هٿان پنيانگ جي پهاڙن جي قدرتي ٻيلن کي بچائڻ جي جدوجهد ۾ مصروف هئي. ڪيپ جو باني احمد ادريس آهي، جيڪو سماجي گروهن ۾ هڪ خاندان جي سربراهه طور سڃاتو پيو وڃي. اهو ادريس ئي هو، جنهن ڪور جهڙن نوجوانن کي اداري ۾ شامل ڪيو، سندن تربيت ڪئي ۽ انهن کي فعال بڻايو.

ڪيپ جي وڪيل مينا رحمان جيڪا عوام جي مفادن جي مقدمن ۾ سرگرم آهي ۽ جنهن کي 1986ع ۾ ملائشين حڪومت ٿوري وقت لاءِ جيل به موڪليو هو، چوي ٿي ته، ”هيءَ انڪل ادريس جي عمل جي قوت ئي هئي، جنهن چوڌاري ٿيندڙ واقعن جي باري ۾ اسان جون اکيون کولرايون. هيءَ ان جي بصيرت ئي هئي، جيڪا ڪيترن ئي ماڻهن لاءِ پرڪشش بڻي.“

ڏاڙهي رکيل ادريس پنهنجي عمر جي 60 واري ڏهاڪي ۾ اهڙو شخص آهي، جيڪو هن وقت پارٽي طرز جو ڪڙتو پاتل هوندو آهي. هو پنهنجي سائين کي مقامي مسئلن جي بين الاقوامي پيچيدگين جي متعلق اتساهيندو آهي. سندس مشورن مطابق صرف علامتن جو ئي نه پر مرض جو علاج ڪرڻ گهرجي. ادريس چوي ٿو ته: ”اسان پنهنجي پنهنجي ملڪ ۾ جيترو ڪجهه به ڪيون ٿا، پر وڌيڪ مسئلا اڀري پون ٿا.“ اسان کي انهن مسئلن کي پيدا ڪرڻ وارن عالمي سببن کي جاڻڻ ۽ انهن کي حل ڪرڻ جي ڪوشش ڪرڻ گهرجي.

ادريس پنهنجي خانداني جهازراني، تجارت ۽ زيورن جي ڪاروباري معاملن جي پڻ سنڀال ڪندو آهي. هن ڪيپ کي يورپ جي امداد ڏيندڙ ادارن جي امداد سان هلايو آهي. ڪيپ جي عملي طور سرگرميءَ رنگ لاتو آهي. پر پنهنجي ڪاميابين جي باوجود ادريس حددرجي جو قنوطي آهي. هو چوي ٿو ته، قنوطيت ڪيس خبردار ۽ غير مطمئن رکي ٿي.

ادريس جي مخصوص نظريي جي مطابق ”هيءَ دنيا تباهه ٿيڻ واري آهي ۽ اسان پنهنجي ئي گند ڪچري ۾ غرق ٿيڻ وارا آهيون.“ هو چوي ٿو ته، ”ڌرتي جو نظريو“ ۽ ”ترقيءَ لاءِ اصلاحات“ حڪومت کان به وڌيڪ طاقتور آهن.

ادريس جو هڪ ٻيو حمايتي انور فاضل آهي، جنهن نون ڄمندڙ ٻارن جي لاءِ کير جي فارمولي جي خلاف عالمي تحريڪ جي متعلق ڀرپور ڪم ڪرڻ تي ’بين الاقوامي صحت‘ جو انعام کٽيو، جيڪو ڪيس پنيانگ ۾ عالمي نون ڄمندڙ ٻارڙن جي خوراڪ جي تحريڪ جي نيٽ ورڪ ۽ مائرن جي کير پيارڻ واري عالمي تحريڪ جي اتحاد قائم ڪرڻ ۾ مدد ڏيڻ تي مليو.

فاضل کي ان جي ’خريدارن جي تحريڪ‘ جي ڪري آمريڪا جو رالف نادر’ ڇيو ويندو آهي. جڏهن ته عالمي خريدارن جي يونين جي اداري جي متعلق، جنهن جو هن 1983ع ۾ ايوارڊ حاصل ڪيو، متعلق چوڻ آهي ته پنيانگ جي انفراديت هيءَ آهي ته، سرگرم رضاڪارن کي شين جي عمومي تناظر ۾ ڏسڻ جي تربيت ڏني وئي آهي. هتي مختلف مذهبن واري ملڪ ملائشيا کي عالمي تحريڪ جي لاءِ ڪامل پرورش گاهه تصور ڪري ٿو.

هتان جي معاشرتي تحريڪن جي رنگارنگي ۾ ملائشيا جي اصل مزاج جي جهلڪ ملي ٿي، جڻ ته هي هڪ ننڍڙو اقوام متحده آهي ۽ ملائشيا هاڻي دنيا جي اسٽيج تي هڪ عالمي اداڪار ۽ ڏکڻ جي چئمپئن طور تي قدم رکي رهيو آهي. ملائشيا جي ٻين غير سرڪاري گروهن جي لاءِ تحريڪن جو هي بين الاقوامي تناظر ڪن تشويش ۾ مبتلا ڪري ٿو. اهي چون ٿا ته پنيانگ سان تعلق رکندڙ، ملڪ ۾ انساني حقن جي لتاڙ، جمهوريت جي فقدان ۽ باراني ذخيرن جي تباهي تي ته نرم رويو رکن ٿا، پر عالمي سطح تي انهن مسئلن تي اڳيان اڳيان رهن ٿا.

ڪور ان ان ڳالهه جي ترديد ڪري ٿو ته، ان جي گروپ ملڪي مسئلن کي منهن ڏيڻ ڇڏي ڏنو آهي. شايد ملائشيا عالمي بئنڪ جو ايترو محتاج نه هجي، جيترو ٻيا ترقي ڪندڙ ملڪ آهن، پر پوءِ به هو پنهنجي ملڪ جي معاشي ترقيءَ جي ماڊل جي مثال تي تنقيد ڪري ٿو. هو چوي ٿو ته، ان سان خوشحالي ته آئي آهي پر اها ديرپا نه آهي.

هن جو چوڻ آهي ته، ملائشيا کي اها برتري ان ڪري حاصل آهي، جو اسان پنهنجي معاشي ترقيءَ جي ڪري اتر کان ڊڄڻ کان سواءِ کُلي ڳالهه ڪريون ٿا. هي هڪ نهايت شعوري فيصلو هيو ته اسان پنهنجي ڪم کي بين الاقوامي سطح تي ڪئي وڃون. ان عالمي طريقهءِ ڪار جي ڪري ملڪي حڪمت عملي تي هڪ نهايت مخصوص اثر پوندو. هو وڌيڪ چوي ٿو ته، اسان کي ترقي پذير ملڪن جي راءِ کي اهميت ڏيڻ گهرجي، جيئن هو اسان کي تباهه نه ڪن.

ڪور جي ٽين دنيا جي نيٽ ورڪ عالمي ڪانفرنس جيئن 1992ع جي ريو ڊي جينرو جي ’ارٿ سمٽ‘ قاهره جي ’آبادي واري ڪانفرنس‘ ۽ گذريل سال واري ڪوپن هيگن ۾ ٿيل ’غربت جي باري ۾ ڪانفرنس‘ ۾ هڪ سرگرم ڪردار ادا ڪيو آهي. اني گروپ ڏکڻ جي غيرسرڪاري گروپن جي انهن ڪانفرنسن ۾ حمايت ڪئي ۽ ٽين دنيا جي ملڪن کي سرڪاري سطح جي اجلاسن ۾ پنهنجي دليلن کي مضبوط ڪرڻ ۾ مدد ڪئي.

خالد حسين

سنڌي ۽ اڇي مک ڪپهه کي تباهه ڪري رهيون آهن

تنڌين تنڌين ڪيڙن ماڪوڙن جن ۾ عام طور تي استعمال ٿيندڙ دوائن جو اثر نہ قبول ڪرڻ جو رجحان پيدا ٿي ويو آهي، تن ملڪ کي هڪ ڏيڻ ۾ ڦاسائي ڇڏيو آهي ۽ ملڪ جي اقتصادي نظام لاءِ هڪ خطرو بڻجي چڪا آهن.

ماهرن جو خيال آهي تہ ان جو سڀ کان وڏو سبب ناقص ۽ غيرمعياري ٽيڪنالوجي آهي، جيڪا انهن دوائن ۾ استعمال ڪئي وڃي ٿي. ورلڊ ڪنزرويشن يونين (I.U.CN) پاڪستان جي ڊاڪٽر پرويز نعيم، ملٽي نيشنلز ۽ پروانشل ايگريڪلچر ايڪسٽينشن ڊپارٽمينٽن کي ان ڳالھ لاءِ مجرم ٺهرايو آهي تہ اهي آبادگارن کي غير ضروري جيت مار دوائون خريدڻ ۽ استعمال ڪرڻ جي غلط ترغيب ڏين ٿا. آبادگارن کي اٺندي ئي اسپري ڪرڻ جي هدايت ڪئي وڃي ٿي. ان کان پوءِ ملٽي نيشنلز جي مارڪيٽ جي واڌاري جي مهمن کي تقويت پهچائڻ جي لاءِ انهن کي شيڊيول اسپري تي مجبور ڪيو ٿو وڃي. پاڪستان ۾ جيت مار دوائن جي استعمال تي جيتري لاڳت اچي ٿي، اها ملڪ ۾ پوکي ويندڙ ڪپهه جي ڪل قيمت جو تقريباً 26 في سيڪڙو آهي. (گذريل 6 سالن ۾ هيءَ لاڳت 20 سيڪڙو هئي.)

جيت مار دوائن جو بي اثر ٿيڻ،

ڪپهه جي سنڍي يا پنن جي وائرس ڪنهن بہ بيماري جي حملي کان وڌيڪ ويا آهي، جنهن تي ڪنٽرول ڪرڻ ڪافي ڏکيو آهي. جيت مار دوائن جو بي اثر ٿيڻ ڪيترن ئي موقعار نقصانن جو سبب بڻجي سگهي ٿو.

ان جي مطلب ڪنهن بہ سال ڪپهه جي فصل جي مڪمل ناڪامي ٿي سگهي ٿو. هي بحران ٽيڪسٽائيل صنعت جي تباهي جو سبب بہ بڻجي سگهي ٿو. جنهن سان اسٽاڪ مارڪيٽ بند ٿي سگهن ٿا ۽ گڏوگڏ بئنڪون بہ ڏيوالي جو شڪار ٿي سگهن ٿيون. جو تہ پوري ملڪ جون بئنڪون، اسٽاڪ مارڪيٽن جي ئي پئسي تي هلن ٿيون. ملڪ غيرملڪي قرضن موٽائي ڏيڻ جي اهل نہ رهندو. مطلب هي تہ اسين ڏيواليپڻي ۽ بک جو شڪار بڻجي ويندا سين.

خاتمي جو آغاز

جيت مار دوائن جو بي اثر ٿي وڃڻ هڪ عالمي مظهر آهي. زرعي ماهر ان عمل کي عام طور تي 'جيت مار دوائن کي ڪچلڻ واري چڪي' جو نالو ڏين ٿا. ڪجھ جيت پنهنجي جسم ۾ اهڙا ڪيمائي عمل شروع ڪن ٿا، جيڪي انهن ۾ توليدي تبديلي برپا ڪرڻ جي صلاحيت مهيا ڪن ٿا. اهي ڪجھ اهڙا ڪيميائي جزا تخليق ڪن ٿا، جيڪي انهن جي جسم ۾ داخل ٿيڻ واري زرعي جيت مار دوا تي حملو ڪري ان کي بي اثر بڻائين ٿا. تنهن ڪري انهن کي مارڻ لاءِ اسان کي دوائن جي وڌيڪ خوراڪ ۽ مقدار جي ضرورت پوي ٿي.

1980ع جي شروعات ۾ پاڪستان ۾ ڪپهه تي حملو ڪندڙ هڪ خاص ڪيڙي تي ڪنٽرول ڪرڻ لاءِ وسيع رينج رکندڙ دوائن کي استعمال ڪرڻو پيو. تنهن ڪري ان ڪيڙي جي تعداد ۾ تہ گهٽتائي ٿي، پر 1980ع جي وچ ڌاري ڪپهه کي نقصان پهچائڻ واري هڪ سنڍيءَ جي آبادي ۾ ان حد تائين اضافو ٿي ويو جو ان کي ڪپهه جي فصل لاءِ هڪ وڏو خطرو تصور ڪيو ويو. ان سنڍيءَ کي ختم ڪرڻ لاءِ ابتدائي موسمي اسپري ۾ واڌارو ڪيو ويو ۽ زياده طاقتور دوائون استعمال ڪيون ويون، جنهن سان ان کي ناس ڪرڻ ۾ تہ ڪا خاص ڪاميابي ڪانہ ٿي، پر ڪپهه تي حملو ڪندڙ اڇي مک جا قدرتي مخالف ختم ٿي ويا ۽ 92-1991ع تائين اڇي مک ڪپهه جي فصل لاءِ سڀ کان وڏو خطرو بڻجي سامهون آئي.

موت جا ڪارخانا

سڄي دنيا ۾ جيت مار دوائن جي بي اثر ٿي وڃڻ جا اهڙا واقعا ظاهر ٿيا، جن موت جي صنعت کي بند ڪرڻ تي مجبور ڪري ڇڏيو. مثال جي طور تي سوڊان ۾ جتي 1975ع کان 1981ع تائين جي عرصي ۾ ڪپهه تي اڇي مک جي حملي جي ڪري پيداوار ۾ 40 سيڪڙو گهٽتائي آئي ۽ جيت مار دوائن جي قيمتن ۾ 600 سيڪڙو واڌارو ٿيو. جيت مار دوائن جو بي اثر ٿيڻ ايترو ئي خطرناڪ آهي، جيترو فصلن جي تباهيءَ سان پيدا ٿيندڙ معاشي صدمو.

دوائن جي خلاف مزاحمت پيدا ڪرڻ وارا ڪيڙا/ جيت جلد ئي پنهنجو تسلط ڄمائڻ ۾ ڪامياب ٿي وڃن

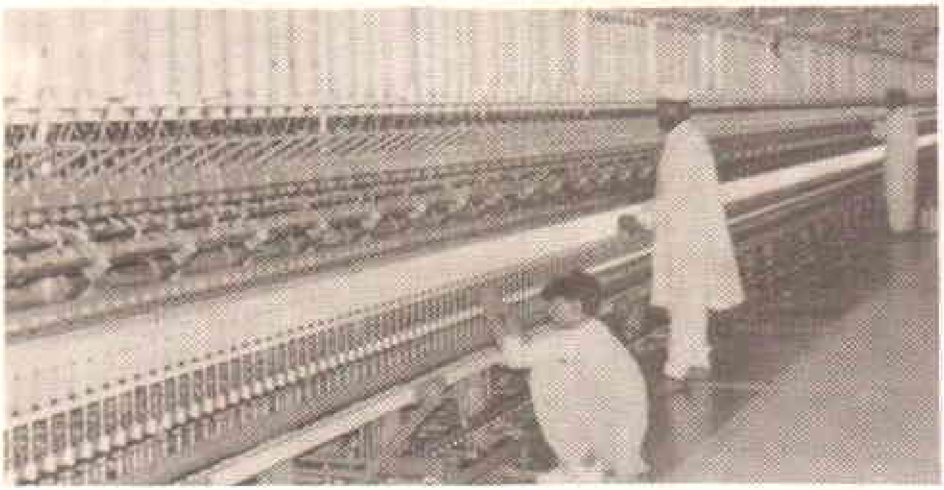

ٿا ۽ ٻين قسمن جي خلاف جهنگلي حياتيءَ جي گهٽائيءَ جي گهٽتائيءَ جو سبب بڻجندا آهن. دوائن جي استعمال جي ڪري، ڪجھ قسمن جي ڪيڙن جي ختم ٿيڻ ڪري هڪ قدرتي خال پيدا ٿي پوي ٿو. جنهن کي 'ماحولياتي شگاف' جو نالو ڏنو ٿو وڃي. ان خال کي پرڻ لاءِ اهي ڪيڙا/ جيت اڳتي وڌن ٿا، جن کي ختم ٿي وڃڻ وارن ڪيڙن/ جيتن ڪنٽرول ۾ رکيو هو. ماحولياتي سسٽم ۾ اها تبديلي وڏيڪ تبديليءَ کي پيدا ڪرڻ جو سبب ٿئي ٿي.

ڪپهه تي حملو ڪندڙ ٻه وڏا ڪيڙا/ جيت سنڊي ۽ اڇي مک ڪپهه جي فصل تي حملو ڪندڙ ڪيڙن/ جيتن جي تعداد جو 60 سيڪڙو آهن. ڪپهه جو فصل پاڪستان ۾ معيشت جي ڪرنگهي جي هڏيءَ واري حيثيت رکي ٿو. اٿر ختم ڪري ڇڏڻ وارين دوائن مان 80 ڪان وڌيڪ اهڙيون دوائون آهي، جن کي ڪپهه تي حملو ڪندڙ سنڊين جي خلاف استعمال ڪيو ٿو وڃي. پاڪستان ۾ استعمال ٿيندڙ جراثيم ڪش دوائن جو 90 سيڪڙو ڪپهه جي فصل کي بچائڻ لاءِ استعمال ٿيندو آهي.

جيئن جيئن نقصان ڏيندڙ ڪيڙن ماڪوڙن کي تباهه ڪرڻ مشڪل ٿي رهيو آهي، آبادگار انهن تي وڌيڪ زهريليون دوائون ڇٽڪارڻ جي ڪوشش ڪن ٿا. جنهن جو نتيجو ماحولياتي آلودگي ۽ انهن جاندارن جي قسمن جي تباهيءَ جي صورت ۾ نڪري رهيو آهي، جيڪي قدرتي طور تي نقصان ڏيندڙ قسمن تي ڪنٽرول ڪرڻ ۾ مددگار ثابت ٿيندا آهن. پاڪستان ايگري ڪلچرل ريسرچ ڪائونسل جي يوسف حيات خان مطابق: گذريل سال کنهن به ڪنٽرول جي نه هئڻ سبب اڇي مک جي آبادي ڏهه لک في ايڪڙ جي حساب کان به وڌي وئي.

93- 1992ع جي دؤران ڪپهه جي پنن تي وائرس جي حملي جي ڪري ڪپهه جي فصل ۾ جيڪا گهٽتائي ٿي، ان متعلق: (SDPL) جي طرفان جاري ڪيل انگن اکرن موجب 20 بلين رپين جو نقصان ٿيو. مقامي ٽيڪسٽائيل صنعت کي هلائڻ لاءِ حڪومت کي ڪپهه ٻاهران گهرائڻي پئي.

اهڙيءَ طرح 95-1994ع جي دؤران ڪپهه جي فصل تي سنڊيءَ جي حملي جي ڪري ڪاٿو لڳايل 9.5 ملين ڳنڙين جي مقابلي ۾ صرف 7.6 ملين ڳنڙيون حاصل ٿيون. پنجاب ۾ ڪپهه جي فصل تي سنڊيءَ جو هي حملو غيرمتوقع ۽ حيران ڪندڙ هو.

جيئن جيئن نقصان ڏيندڙ ڪيڙن ماڪوڙن کي تباهه ڪرڻ مشڪل ٿي رهيو آهي، آبادگار انهن تي وڌيڪ زهريليون دوائون ڇٽڪارڻ جي ڪوشش ڪن ٿا، جنهن جو نتيجو ماحولياتي آلودگي جي صورت ۾ ظاهر ٿئي ٿو.

وائرس جي هڪ مشهور ماهر سيد خالد جي مطابق: 93-1992ع جي دؤران ڪپهه جي پنن تي وائرس جو حملو اڇي مک جي آباديءَ ۾ بي پناهه واڌاري جي ڪري ٿيو. ڇو ته ڪيڙن/ جيتن جي ان قسم زهريلين دوائن جي خلاف بچاءَ واري قوت پيدا ڪري ورتي هئي. نيشنل ايگريڪلچرل ريسرچ سينٽر اسلام آباد جي ليبارٽري ۾ ڪم ڪندي، هن اهو وائرس 1992ع ۾ پهريون دفعو دريافت ڪيو هو.

"جيتونيڪ ان وائرس تي ڪنٽرول ڪيو ويو آهي، پر ان جي باوجود ان ڳالهه جو خطرو موجود آهي ته هي وائرس هڪ دفعو ٻيهر حملو ڪري سگهي ٿو يا وڌيڪ فصل يا ٻوٽا ان جي زد ۾ اچي سگهن ٿا."

جوابن جي ڳولا

زهريلين دوائن جي خلاف قوت مدافعت ۽ اڇي مک جي وڌندڙ آبادي 89-1988ع ۾ آبادگارن ۾ پهريون ڀيرو توجهه جو مرڪز بڻي. 1980ع جي وچ ڌاري اڇي مک خطرناڪ ڪيڙن/ جيتن ۾ شمار ٿيندي هئي. سنڊيءَ جي وبا پهريون ڀيرو 1994ع ۾ منظرعام تي آئي. پر تڏهن به ڪنهن ان جي خطرن طرف توجهه نه ڏنو ۽ جيڪو نتيجو ظاهر ٿيو، اهو هي آهي ته آبادگار ڪيڙن، ماڪوڙن ۽ جيتن خلاف هڪ ختم نه ٿيندڙ جنگ ۾ رڌل آهن.

ماهرن جو خيال آهي ته اڇي مک ۽ سنڊين کان سواءِ ڪپهه تي حملو ڪندڙ ٻين جيتن تي به ان سلسلي ۾ تحقيق ٿيڻ گهرجي. ان تحقيقي دائري ۾ ڪم سرانجام ڏيڻ جو عزم ئي پاڪستان جي زراعت کي استحڪام ڏيڻ جو سبب بڻجي سگهي ٿو. گهڻن ماهرن جي راءِ ۾ ان سان گڏوگڏ ئي ملڪ جو سياسي استحڪام پڻ ڳنڍيل آهي. 1992ع جي دؤران ڪپهه جي فصل کي تمام گهڻو نقصان پهتو.

(جهد حق جي ٿورن سان)

اوهان هيٺيون شيون ٻيهر استعمال لائق بڻائي سگهو ٿا.

* ڏاتو يا لوهه مان ٺاهيل ڊٻا وغيره.
* شيمپو ۽ پاڻيءَ جون بوتلون ۽ پلاسٽڪ جو ٿيلهيون وغيره.
* مختلف ڪم لاءِ استعمال ٿيندڙ پاڻي جا ڊٻا.
* استعمال ٿيل ڪتاب، رسالا ۽ اخبارون.
* لفافا ۽ هڪ پاسي لکيل ڪاغذ.

آلودگيءَ تي ڪنٽرول

حنامتين، هفتم ب، پلي هائوس گرلز سيڪنڊري اسڪول

انهن جڳهن کي جتي اسين رهون ٿا، پنهنجي گهر وانگر سدائين صاف رکڻ گهرجي، اسان جي زمين به اسان جو گهر ئي ته آهي ۽ ان کي هميشه صاف سترو رکڻ جي ڪوشش ڪرڻ گهرجي.

سڄي دنيا ۾ ماڻهو مختلف طريقن سان آلودگي پکيڙڻ جون ڪوششون ڪن ٿا. تنهن ڪري آلودگي اهو سڀ کان وڏو سبب آهي، جيڪو ڌرتي جي گولي کي تباهه ڪري رهيو آهي.

آلودگيءَ جو مطلب خالص نه هجڻ يا ملاوٽ آهي. اها سماجي آلودگي به ٿي سگهي ٿي ته اخلاقي آلودگي ۽ فضائي آلودگي پڻ. فضائي آلودگي اسان جي لاءِ سڀ کان وڏيڪ مسئلا پيدا ڪري رهي آهي. ان جي ڪري اسين بيمار ٿيون ٿا. آلودگي جو سبب ڪارن ۽ بسن مان نڪرندڙ دونهون، سگريٽ نوشي ۽ وڌندڙ گند ڪچرو آهن. هي سڀ گڏجي اسان جي ماحول کي آلوده ۽ غيرصحتمند بڻائي رهيا آهن، جنهن جي ڪري ڪيترين ئي بيمارين پکڙجن ٿيون.

آلودگي تي ڪنٽرول ڪرڻ جا ڪجھ طريقا

* سڀ کان پهرياين پنهنجي پيءُ ۽ ٻين رشتيدارن کي مجبور ڪريو ته اهي سگريٽ ڇڪڻ ڇڏي ڏين ۽ کين ٻڌايو ته ”هيءَ عادت انهن جي صحت لاءِ نقصانڪار آهي.“

* گند ڪچري کي گهٽ ڪرڻ جي ڪوشش ڪريو. پلاسٽڪ جي ٿيلهين بجاءِ لنچ باڪس استعمال ڪريو ۽ پنهنجي ماءُ کي به چئو ته اها پلاسٽڪ جون ٿيلهيون استعمال نه ڪري.

* ڪاغذن کي ضايع نه ڪريو. ٽڪن ويڙهڻ واري ڪاغذ کي ٻيهر استعمال ڪرڻ لاءِ محفوظ ڪريو.

* وڌ کان وڌ وڻ پوکڻ جي ڪوشش ڪريو ته جيئن اسان کي ساهه کڻڻ لاءِ وڌ کان وڌ آڪسيجن ملي سگهي. آلودگيءَ جي ڪري ان جي کوٽ ٿي رهي آهي.

* هي اهڙا قدم آهن، جيڪي آلودگيءَ کي ختم ڪرڻ لاءِ آسانيءَ سان کڻي سگهجن ٿا. مون کي اميد آهي ته اڄ ئي اسان سڀ آلودگيءَ جي روڪٿام لاءِ ڪم شروع ڪنداسين ۽ هڪ صحتمند ۽ آزاد فضا ۾ ساهه کڻنداسين.

مفيد مشورا

* پيپر ٽائول، پيپر نيپ ڪن، ٽشوز، پلاسٽڪ، اسفنج ۽ ٿيلهين جي بجاءِ ڪپڙا استعمال ڪريو.

* توهان جيڪو پاڻي استعمال ڪريو ٿا، ان جو مقدار گهٽ ڪرڻ جي ڪوشش ڪريو. صرف ضايع ڪرڻ جو احساس به ان مسئلي جي حل جو هڪ حصو آهي.

* ان غير ضروري ۽ نقصان ڏيندڙ شور جو مقدار گهٽ ڪرڻ جي ڪوشش ڪريو، جيڪو توهان ڪريو ٿا.

’شهري‘ لاءِ

رضاڪارن جي ضرورت

’شهري‘ جي مختلف منصوبن تي هيٺيون ڪاميٽيون ڪم ڪن ٿيون:

* آلودگيءَ کي ختم ڪرڻ * ورثي جو تحفظ
* ميڊيا ۽ ٻاهريان رابطا * قانوني مدد
* پارڪس ۽ تفريح * مالي حصول.

جيڪڏهن توهان ’شهري‘ جي آئينده وارن منصوبن ۾ مدد ڪرڻ چاهيو ٿا ته، وڌيڪ معلومات جي لاءِ ’شهري‘ جي آفيس تي اچو يا فون/ فيڪس ۽ اِي ميل ذريعي رابطو ڪريو.

وڻ پوکيو ۽ انهن جي سار سنڀال ڪريو

ڇو ته:

* اهي اسان کي ڇانو ڏين ٿا.
* هوا کي صاف ڪن ٿا.
* اسان کي ڪاٺ ڏين ٿا، جنهن مان ڪيترين ئي ڪارائتيون شيون جڙن ٿيون.
* انهن سان ڪيترين ئي بيمارين جو علاج ٿئي ٿو.
* اهي پکين ۽ جانورن کي سر لڪائڻ جي جڳهه ڏين ٿا.
* اهي شور جي آلودگيءَ کي گهٽ ڪن ٿا.

ماحولياتي خبرون

جانور ۽ انسان هڪ ئي تلاءَ مان پاڻي پيئن ٿا

ديري غازي خان ۽ راجڻ پور ضلعن جي اولاهن حصن ۾ پاڻيءَ جي کوٽ آهي. لکن جي تعداد ۾ ماڻهو آباد آهن، پر پاڻيءَ جي فراهميءَ جو ڪو مناسب ۽ باقاعده نظام ڪونهي آهي. پهاڙي نالن مان جيڪو پاڻي اچي تلائن ۾ گڏ ٿئي ٿو، ان مان انسان ۽ جانور هنئي گڏ پاڻي پيئن ٿا. هي پاڻي تمام گهڻو ميرو هوندو آهي. بيٺي بيٺي ان ۾ ڳاهه ڦٽي پوندو آهي ۽ گهڻو ڪري جيوڙا پيدا ٿي پوندا آهن. تونسه جي علائقي ۾ اهو پاڻي پيئڻ سان لاروا نالي ڪيڙو انساني جسم ۾ پيدا ٿي پوندو آهي.

ان علائقي ۾ ڪجھ جڳهن تي زمين جي اندر مٺو پاڻي پڻ موجود آهي. جيئن ڏنديءَ جو علائقو آهي، پر زمين مان هي پاڻي ڪڍڻ عوام جي وس ۾ نه آهي. پر حڪومت جي وس جي ڳالهه آهي، جنهن طرف هوءَ توجه ڪونه ٿي ڏئي. اهڙي طرح انساني حقن جي بنيادي اهميت، انساني زندگيءَ جي بچاءَ، بقاءَ ۽ صحت کان غفلت جو سبب بڻجي رهي آهي.

*

صفائي ۽ ماحوليات

گوادر ۾ صفائيءَ جو انتظام ناقص ۽ نه هئڻ برابر آهي. گهٽين ۽ رستن تي هر جڳهه گند ڪچري جا ڍير پيل آهن. سيوريج جو نظام به ناقص آهي. برسات جي موسم ۾ گندو پاڻي ڪيترن ڏينهن تائين گهٽين ۾ بيٺو هوندو آهي، جنهن ڪري مختلف بيمارين جي ڦهلجڻ جو شديد خطرو رهندو آهي.

سمنڊ جا ڪنارا به گندگيءَ کان محفوظ نه آهن. هتي به گند ڪچرو، غلاظت جا ڍير ۽ گٽرن وغيره جو گندو پاڻي سمنڊ ۾ هليو ويندو آهي، جنهن مان پاڻي واري جيوت کي شديد خطرو لاڳو آهي، جيڪا هتان جي روزگار جو ذريعو آهي. مڪين ۽ مڇرن جي گهڻائيءَ جي ڪري انهن مان مختلف قسمن جي بيمارين ڦهلجڻ جو خطرو آهي. خاص ڪري ڊائريا ۽ مليريا پکڙجڻ جو خطرو هر وقت موجود هوندو آهي. جڏهن ته ٽائون ڪميٽيءَ وارا شهر جي ڪجھ گندگي شهر جي هڪ مڇيءَ جي ڪارخاني جي مالڪ جي چوڻ تي سمنڊ ۾ اڇلائيندا آهن.

جيئن ته ذڪر ڪيل ڪارخانو سمنڊ جي ڪناري تي آهي ۽ ڪارخاني جي ديوار جيڪا سمنڊ جي پاڻي جي ڪري ڪمزور ٿي وئي آهي، ان کي ڪيرائڻ کان بچائڻ جي لاءِ ڪارخاني جو مالڪ في ٽرڪ جي حساب سان ٽائون ڪميٽيءَ وارن کي پنجاهه رپيا ادا ڪندو آهي.

*

سول اسپتال خار باجوڙ جي صورتحال

ايجنسي اسپتال خار باجوڙ جي حالت گذريل ڪيترن ئي سالن کان خراب آهي. پنجن سالن کان رنگ ئي ڪونه ڪيو ويو آهي. جنهن ڪري ڀتين جي گندگي صاف طور نظر اچي ٿي. اسپتال جي وارڊ ۾ ٽٽل ڦٽل کٽون موجود آهن ۽ انهن تي پيل بسترا ريگزين جي غلافن کان محروم آهن. اهو ئي سبب آهي جو هر مريض کي پنهنجو بسترو پاڻ آڻڻو پوندو آهي.

3 آڪٽوبر 1996ع تي هي نمائندو سول اسپتال خار ويو ته هر طرف فضا ۾ بدبوءِ موجود هئي ۽ جڏهن آپريشن ٿيٽر ۽ سرجري وارڊ وٽان گذر ٿيو ته بدبوءِ وڌيڪ تيز ٿي وئي. ڏسڻ سان خبر پئي ته اتي کٽن ۾ ئي گندگي پکڙي پيئي هئي ۽ ويجهي وارڊ کان تقريباً ڇهن گزن جي مفاصلي تي گندگيءَ جا ڍير موجود هئا. عام ماڻهن لاءِ پيشاب خانو به اتي ئي قائم ڪيو ويو آهي. اسپتال جي عملي سان ٽن ڪلاڪن جي ڊگهي ڳالهه ٻولهه جي دوران معلوم ٿيو ته اسپتال ۾ فرسٽ ايڊ جو سامان به موجود ڪونه هو. اسپرٽ، پٽي ۽ ململ جو ڪپڙو اسپتال ۾ موجود نه هجڻ تعجب جهڙي ڳالهه آهي. مريض جا رشتيدار ٻاهران ڊيٽول وٺي، اسپرٽ جي بدران استعمال ڪن ٿا.

اسپتال جي ايمرجنسي روم ۾ زندگي بچائيندڙ دوائن تائين به موجود نه هئڻ ڪري غريب مريض دوا کان بغير ئي مري وڃن ٿا، جڏهن ته مالدار ماڻهن کي اهڙي مشڪل سان منهن ڏيڻو نٿو پوي، ڇو ته اهي دوائون پرائيويٽ وارن دڪانن تي موجود آهن.

اسپتال ۾ 'بيت الخلا' جي سهوليت به نه هئڻ جي برابر آهي. مون پاڻ ٻن ٽن وارڊن ۽ اسپتال جي عملي جي ڪمرن سان لڳولڳ ليٽرين ڏٺا، جن ۾ ڪموڊ ڀڳل هئا ۽ پاڻي موجود ڪونه هو. صرف هڪ ليٽرين ۾ پاڻي موجود هو، پر اهو به هڪ پراڻي ڊرم ۾ پيل هو.

اسپتال ۾ بجليءَ جي وائرنگ جي مرمت ڪجھ سال اڳ ۾ ئي ڪئي وئي هئي، پر بلب ۽ ٽيوب لائيٽس موجود ڪونه آهن. هڪ چوڪيدار ٻڌايو ته لڳاپيل جڳهن تي بلبن جي نه هجڻ ڪري رات جي وقت ايمرجنسيءَ جي صورت ۾ گهڻين ئي ڏکيائين سان منهن ڏيڻو پوي ٿو.

ڏهن لکن کان وڌيڪ آباديءَ جي لاءِ ان واحد اسپتال ۾ جيڪڏهن هڪ طرف ضروري سامان جي اها صورتحال آهي ته اسٽاف جي کوٽ جو مسئلو پڻ هر وقت موجود رهي ٿو. اسپتال ۾ صرف هڪ ليڊي ڊاڪٽر مقرر ٿيل آهي. اها جڏهن بيمار هجي ٿي يا ڪنهن ضروري ڪم جي ڪري پنهنجي گهر پشاور هلي وڃي ٿي ته پوءِ مريض عورتن کي سخت مشڪلاتن جو منهن ڏسڻو پوي ٿو. نتيجي ۾ جعلي ليڊي ڊاڪٽرز جن نرسنگ جي تعليم ۽ تربيت به ڪونه ورتي آهي، جڳهه جڳهه تي 'ميٽرنٽي هوم ڪلينڪ' کوليا آهن، جتي ٻار ڄمڻ جي هڪ ڪيس تي هڪ هزار کان =/1500 رپيا وصول ڪيا وڃن ٿا ۽ ڪيترين ئي عورتون موقعي تي ئي انهن نقلي ڊاڪٽريائين جي ڪري مري وڃن ٿيون.

*

صفائيءَ جو ناقص انتظام

خيرپور جي ڪانپور ڪالونيءَ ۾ صفائي ۽ پاڻيءَ جي نيڪال جو نظام درهم برهم هجڻ ڪري علائقي ۾ رهندڙ ماڻهن کي سخت تڪليفن کي منهن ڏيڻو پوي ٿو. نالين جو پاڻي شهر جي گهٽين ۽ رستن تي تلاءَ جي شڪل ۾ بيٺل آهي. شهرين ميونسپل جي عملدارن کي بار بار اپيل ڪئي آهي ته صفائيءَ جي نظام کي ٺيڪ ڪرڻ تي توجه ڏنو وڃي، پر اڃا تائين ڪابه ڪارروائي ڪونه ڪئي وئي آهي، جنهن جي نتيجي ۾ علائقي جا ٻار، پوڙها، عورتون ۽ مرد مختلف بيمارين ۾ وڪوڙجي رهيا آهن.

*

ڪاٽن فيڪٽرين جي آلودگي

شهدادپور ۾ ڪاٽن جون فيڪٽريون شهرين جي لاءِ اذيت جو سبب بڻيل آهن. ماحول جي گدلاڻ ساهه جي مريضن لاءِ موتمار ثابت ٿي رهي آهي. شهدادپور ۾ هن وقت اٺ درجن کان وڌيڪ ڪاٽن فيڪٽريون موجود آهن ۽ انهن جي چمنين مان ڪپهه جا ننڍڙا ذرڙا هوا ۾ شامل ٿي آلودگيءَ جو سبب بڻجي رهيا آهن ۽ اهي ساهه جي ذريعي انسانن ۽ حيوانن جي جسم ۾ داخل ٿي بيمارين جو سبب بڻجن ٿا. ذڪر ڪيل ڪاٽن فيڪٽرين جي سيزن شروع ٿيندي ئي شهدادپور جي چوٿون حصو آبادي لڏ پلاڻ ڪرڻ تي مجبور ٿي ويندي آهي.

پسنيءَ ۾ عوام کي درپيش مسئلا

بجار بلوچ

فشر مين ويلفيئر سوسائٽي پسنيءَ جي جنرل سيڪريٽري پنهنجي ڪوئيٽا جي دؤري جي موقعي تي بلوچستان جي گورنر سان ملاقات ڪئي ۽ پسنيءَ جي مسئلن تي تفصيلي ڳالهه ٻولهه ڪئي. ان ملاقات ۾ جنرل سيڪريٽري بجار بلوچ کي گورنر صاحب يقين ڏياريو ته انشاءَ الله سمورن مسئلن جي حل لاءِ بروقت ضروري ڪوشش ڪئي ويندي.

(1) پسنيءَ ۾ گذريل چاليهن سالن کان پيئڻ جي پاڻي جو مسئلو حل طلب آهي، ان سلسلي ۾ شادي ڪور ڊيم جي تعمير سان پاڻي جي مسئلي کي حل ڪري سگهجي ٿو.

(2) پسني سڀني ضلعن ۾ تعليمي صورتحال ۾ پهرين نمبر تي آهي ۽ آباديءَ جي تناسب جي حساب سان به ڪاليج جو حقدار آهي، جڏهن ته بلوچستان جي وڏي وزير جي پسنيءَ جي دوري وقت اعلان ڪيو ويو ته پسنيءَ ۾ڪاليج قائم ڪيو پيو وڃي. پر اڃا تائين پسنيءَ جا شاگرد ڪاليج لاءِ سِڪي رهيا آهن، پسنيءَ ۾ ڪاليج قائم ڪرڻ نهايت ئي ضروري آهي.

(3) پسني هاربر جو قيام 1988ع ۾ بينظير ڀٽو جي هٿن سان ٿيو. هاربر جي تعمير کان پوءِ ان جي آمدنيءَ مان ڪهڙا ڪهڙا ڪم ٿيا آهن، اها سڀ ڪنهن کي خبر آهي. هاربر ۽ جيٽي زوال ڏانهن وڃي رهيا آهن ۽ هاڻي لانچن جي اچ وڃ لاءِ بلڪل قابل نه رهيا آهن، ڇو ته جيٽيءَ جي کوٽائي لازمي آهي ته باقاعدگيءَ سان ٿئي، پر فندن جي خردبرد کان سواءِ اڃ تائين جيٽي جي صفائي ۽ کوٽائي تي ڌيان ڪونه ڏنو ويو آهي ۽ هاڻي جيٽي ناقابل استعمال بڻجندي پئي وڃي.

(4) هاربر جي تعمير جي موقعي تي اها خوشخبري ٻڌائي وئي هئي ته ڪراچيءَ کان پسنيءَ تائين باقاعده پاڻي جي جهاز جي فيري سروس شروع ڪئي ويندي ته جيئن ماڻهن کي ڪاروبار ۾ سهوليت ٿئي ۽ مڇيءَ جي آڻ نيڻ ۾ به سهوليت ٿئي ۽ علائقي جي ماڻهن کي سفري سهوليت پڻ ملي، پر اهو خواب اڃا تائين تعبير ٿي نه سگهيو آهي.

حڪومت کي درخواست ڪجي ٿي ته جيواڻي کان گوادر، گوادر کان پسني، پسني کان اور ماڙه ۽ اور ماڙه کان ڪراچيءَ تائين فيري سروس شروع ڪئي وڃي ته جيئن سامونڊي رستي سان بهتر سفري سهوليتون ملي سگهن.

(5) پسني آباديءَ جي لحاظ کان ضلعي جي درجي جو حقدار آهي، جڏهن ته آواران پسني جي لحاظ کان گهٽ آبادي وارو علائقو آهي، پر ان کي ضلعو بڻايو ويو آهي ۽ پسنيءَ کي نظرانداز ڪيو ويو آهي.

(6) پسنيءَ ۾ ڊي اِي او جي مقرري ضروري آهي، ڇو ته تعلقي پسنيءَ ۾ اسڪولن جو تعداد باقي ضلعي جي تعلقن کان وڌيڪ آهي. ان سلسلي ۾ ضروري ڪارروائي ڪئي وڃي.

(7) پسني اسپتال موجوده وقت ۾ اهڙي جڳهه تي قائم ڪئي وئي آهي، جتي سموري شهر جي گندگي اڇلائي وڃي ٿي، اهو ئي سبب آهي جو مريضن کي نَڪ تي ڪپڙو ڏئي اسپتال ۾ وڃڻو پوندو آهي. حڪومت کان مطالبو آهي ته اڳوڻي اسپتال جي عمارت کي نئين سر تعمير ڪرايو وڃي ۽ بينظير ڀٽو جي اعلان مطابق سؤ بسترن واري اسپتال جي تعمير تي به عمل ڪيو وڃي ۽ دوائن جي ڪوٽا آباديءَ جي مطابق اسپتال کي ڏني وڃي.

(8) ريڪ پشت مڊل اسڪول کي شاگردن جي تعداد جي تناسب سان هاءِ اسڪول جو درجو ڏنو وڃي ۽ اهڙيءَ طرح شپانڪو بازار (بنگلا بازار) جي اسڪول کي به اپ گريڊ ڪيو وڃي.

(9) بير شور ۽ ريڪ پشت واردن ۾ ايم بي بي ايس ڊاڪٽر مقرر ڪيا وڃن ته جيئن مريضن کي شهر تائين پهچڻ واري تڪليف کان ڇوٽڪارو ملي.

(10) هاربر پسنيءَ جي مول ڪِي هلائڻ لاءِ ٻاهرين ڪاروباري ماڻهن جو ڌيان ڇڪائڻ ضروري آهي ته جيئن پسني جي مڇيءَ جي قيمت وڌڻ سان گڏوگڏ هاربر جي آمدنيءَ ۾ اضافو ٿئي. مڇيءَ کي ٻاهرين ملڪن ڏانهن موڪلڻ لاءِ ڪارخانن جي اشد ضرورت آهي.

(11) فش هاربر ۾ روزگار جي سلسلي ۾ مقامي ماڻهن کي وڌيڪ اوليت ڏني وڃي، ڇو ته ان اداري ۾ مهاڻا بهتر طريقي سان فرض نڀائي سگهن ٿا. غيرمقامي ماڻهن جي فش هاربر پسنيءَ ۾ ڀرتي بند ڪئي وڃي ته جيئن مقامي ملاحن جي حق تلفي نه ٿئي.

(12) پسنيءَ جي رهواسين کي هوائي سفر جي سلسلي ۾ سخت تڪليف کي منهن ڏيڻو پوي ٿو. ان مسئلي تي به فوري طور ڌيان ڏيڻ گهرجي ۽ هوائي جهازن جو تعداد وڌايو وڃي ته جيئن مسافر فضائي سفر جون سهوليتون حاصل ڪري سگهن.

(13) پسني واٽر سپلاءِ گذريل سال کان پاڻيءَ جي سپلاءِ کان قاصر آهي، جڏهن ته گذريل چاليهن سالن کان پسني ۾ پراڻن پائيپن سان پاڻي فراهم ٿئي ٿو. موجوده دور ۾ جيڪو پاڻي سپلاءِ ڪيو وڃي ٿو، اهو ناڪافي آهي، ڇو ته هاڻي علائقي جي آبادي هڪ لک کي پهچي چڪي آهي. ان سلسلي ۾ لاڳاپيل محڪمي کي نيون پائيپ لائينون وڇائڻ جي ضرورت آهي ته جيئن پاڻي جي نه پهچڻ تي قابو پائي سگهجي.

(14) پسنيءَ ۾ غيرقانوني ٽرالنگ لانچ گذريل پنجاهه سالن کان ماهيگيرن ۽ انتظاميه جي لاءِ مٿي جو سور بڻيل آهي ۽ هاڻي تائين ان مسئلي تي ڪنٽرول نه ڪيو ويو آهي. جيڪڏهن هن مسئلي جو دائمي حل تلاش ڪيو وڃي ها ته هاڻي هي مسئلو هيڏو مسئلو نه بڻجي ها. پر ان مسئلي کي ديکه ڏيڻ جو واحد سبب ذاتي مفاد ۽ مال ناهڻ جي لالچ آهي، جنهن ماهيگيرن کي حقن کان محروم ڪري ڇڏيو آهي ۽ ان جي آر ڊي نبننس جي چڪر ۾ ڪنگلا ملازم ڪراچي، ڪوئيٽا ۽ تربت ۾ ڪروڙين رپين جي بنگلن جا مالڪ بڻجي ويا آهن، ڇو ته انهن لانچن کان ڪروڙين رپيا غيرقانوني رشوت ورتي وڃي ٿي ۽ ان جي ونڊ ورڇ جو سلسلو ختم ٿيڻ جو نالو نه ٿو وٺي. هن مسئلي جي حل لاءِ حڪومتي قدمن جي سخت ضرورت آهي. جڏهن ته پڻ مضبوط هئڻ جي ڪري گذريل چاليهن سالن کان ماهيگير ذهني عذاب ۾ گرفتار آهن. ان سلسلي ۾ ڳجهي انڪوائري جي ضروت کي نظرانداز نه ٿو ڪري سگهجي.

(15) پسنيءَ فشرمين ويلفئر سوسائٽي رجسٽرڊ طرفان ماهيگيري ڊپارٽمينٽ حڪومت کي وري وري لکيو ۽ ياد ڏياريو آهي ته ڪيس بورڊ آف ڊائريڪٽرز جو ميمبر بڻايو وڃي ته جيئن ماهيگيرن جي مسئلن جي باري ۾ متعلقه محڪمي جي رهنمائي ڪري سگهجي پر ماهيگيرن جي نمائندي کي بورڊ جو ميمبر بڻائڻ لاءِ ٽال مٽول کان ڪم ورتو پيو وڃي. جنهن ڪري ماهيگير هر سال ٽيڪس جي ردو بدل ڪري پريشانيءَ

بقايا صفحي 19 تي

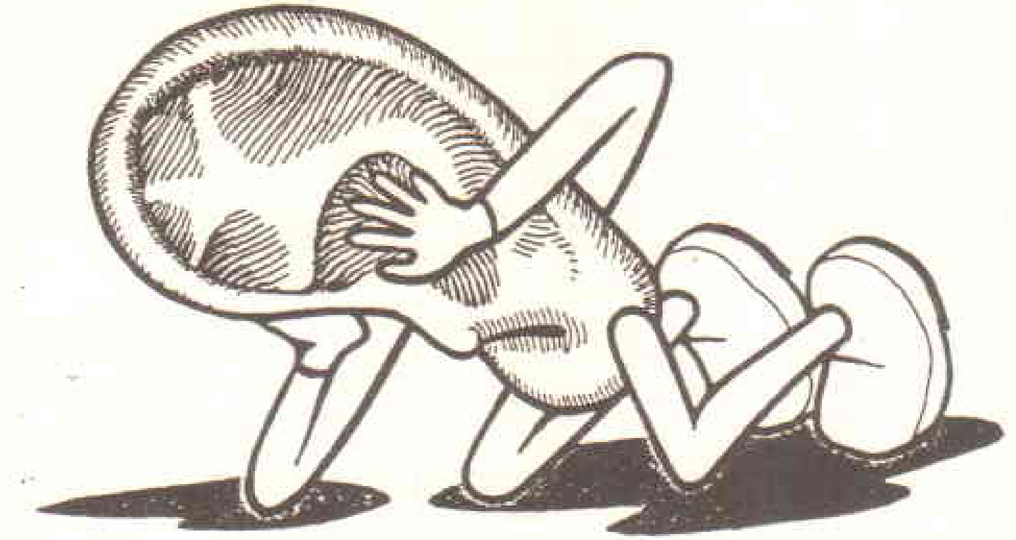

آواز جي گدلاڻ

اڄ کان ڪجھ عرصو پھريائين گدلاڻ جو تصور صرف هوا ۽ پاڻي تائين محدود هو. هاڻي تحقيق مان اها ڳالھ ثابت ٿي چڪي آهي تہ جيڪڏهن آواز جو درجو هڪ خاص حد کان وڌي وڃي تہ ان جا انساني صحت تي تمام خراب اثر پون ٿا.

موٽر گاڏين ۽ موٽر سائيڪلين ۾ هوا جي دٻاءَ سان هلندڙ هارن خراب سائلنسر ۽ صنعتن جون شور پيدا ڪندڙ مشينون، اهي سڀ ملي ڪري، آواز جي گدلاڻ ۾ اضافو ڪن ٿا. هوائي جهاز جو آواز نہ صرف پريشان ڪري ٿو، پر ان جون تيز لهرون عمارتن کي بہ نقصان رسائين ٿيون.

شور ڪري اعصابي نظام کي نقصان پهچي ٿو. ٻڌڻ جي حس متاثر ٿئي ٿي. سمهڻ ۾ تڪليف پيش اچي ٿي. مٿي جو سور ۽ ٻيون تڪليفون پڻ ٿين ٿيون.

آواز جي گدلاڻ کي ڪيئن گھٽائجي

* هارن جو غير ضروري استعمال نہ ڪيو.
* موسيقي ٻڌڻ وقت آواز گھٽ رکو.
* پنھنجي گاڏين، رڪشن ۽ موٽر سائيڪلين جا سائلنسر ڪڍڻ بجاءِ سٺي حالت ۾ رکو.
* اهڙو قانون ٺھڻ گھرجي، جنھن سان شور پيدا ڪندڙ گاڏين کي روڊن تي اچڻ کان روڪي سگھجي. جيترقدر ٿي سگھي صنعتي مشينري جو آواز گھٽ ڪرڻ جي ڪوشش ڪجي.
* عام جاين مثلاً پبلڪ پارڪ، بازار وغيره ۾ اسان کي آواز گھٽ رکڻ گھرجي.
* وڏي ۽ بي سري آواز ۾ ڳائڻ کان پاسو ڪريو.
* دعوت ۾ شور گوڙ ڪرڻ کان پاسو ڪريو.
* رات جو ڊرل مشين سان سوراخ ڪڍڻ ۽ هٿوڙي هلائڻ کان پاسو ڪجي.

بقايا: تاريخي عمارتون

تجويزون مرتب ڪيون ويون وجن.

هن منصوبي جي لاءِ نيدرليند جو سفارت خانو، ڪراچي پورٽ ٽرسٽ ۽ڪجھ مقامي مالياتي ادارا رقم فراهم ڪري رهيا آهن. منصوبو چڱو اڳتي وڌي چڪو آهي. بنيادي ڪاغذي ڪم ۽ سڄي علائقي جي ماحولياتي جانچ وارو ڪم مڪمل ٿي چڪو آهي. ڪليل جڳهن جا منصوبا تيار آهن. هاڻي اهڙو طريقءِ ڪار طئہ ڪرڻ جون ڪوششون ڪيون پيون وڃن، جنهن تحت ڪياماڙي، بوٽ بيسن ۽ منهوڙي جي علائقن جي تجويز ڪيل بحاليءَ جو ڪم، انهيءَ علائقي ۽ شهر جي سماجي ۽ معاشي حالتن سان هڪ جهڙائي رکندي جاري رکيو ويندو. ان ڪان سواءِ منصوبابندي جي عمل ۾ منصوبي جي تڪميل ۽ ان کان پوءِ ان جي سار سنڀال جي لاءِ گهربل مالي، فني، انتظامي ۽ افرادي وسيلن جي فراهمي جي متعلق پڻ غور ڪيو پيو وڃي.

هن منصوبي سان وڏيون اميدون وابستہ آهن ۽ اميد آهي تہ ان کي مڪمل ڪيو ويندو تہ جيئن ڪراچيءَ کي هڪ سياحتي مرڪز جي حيثيت حاصل ٿي سگهي؛ جنهن جي هن شهر کي سخت ضرورت آهي.

بحال ڪيون ويندڙ تاريخي عمارتون

ڪياماڙي، بوٽ بيسن

* ڪياماڙي گهنٽاگهر ١٩١٨ع
* پاور هائوس
* فائر هائوس
* چرچ
* نيٽي جيٽي
* هندو گهاٽ

منهوڙو

* ڪي پي ٽي ارائيول ڊاڪ
* هندو مندر
* رصد گاه

ڪي پي ٽي آفيسرز ڪلب

* ٽين نوآبادياتي مندر
* لائيٽ هائوس ١٨٨٩ع
* هاربر ماسٽرس هائوس
* مسلم مزار ٻارهين صدي
* نيوي هائوس
* پبلڪ ارائيول ڊاڪ
* سامونڊي ڪناري وارو علائقو
* فش ريسٽورينٽ
* دستڪارين جا دڪان
* نو آبادياتي دور جو قبرستان
* ڊراءِ ڊاڪ ايريا.

بقايا: پسني

جو شڪار آهن.

جڏهن ماهيگيري ڊپارٽمينٽ بلوچستان ماهيگيرن جي نمائندي کي بورڊ جو ميمبر بنائي تہ ميٽنگ جي دوران اسي سيڪڙو مسئلن جي حل ۾ محڪمي جي رهنمائي ڪري سگهجي ٿي ۽ روز روز جي هڙتال ۽ غيرقانوني شڪار ڪرڻ وارين لانچن کان بہ ڇوٽڪارو حاصل ڪري سگهجي ٿو. اسان بلوچستان حڪومت کي درخواست ٿا ڪريون تہ ماهيگيرن جي نمائنده (فشرمين ويلفيئر سوسائٽي جي صدر) کي بورڊ آف ڊائريڪٽرز ۾ نمائندگي ڏني وڃي.

ٽيليفون ۽ بجليءَ جي نظام جي درستگي جي بہ اشد ضرورت آهي. ضلعي گوادر جي محروم ماڻهن کي اهڙي سهوليت ڏيڻ ضروري آهي تہ جيئن هن ترقي يافتہ دؤر ۾ هر جائز سهوليت پبلڪ کي ميسر ٿي سگهي.

گوادر هاربر جي وجود ۾ اچڻ کان وٺي اج تائين ان جي ڪارڪردگي تسلي بخش نہ آهي ۽ مقامي ماڻهن کي ڀرتي ڪرڻ جو مسئلو جيئن جو تيئن برقرار آهي. گوادر هابر ۾ مقامي ماڻهن کي روزگار جي سلسلي ۾ اوليت ڏيڻ گهرجي تہ جيئن اتي بيروزگاري گهٽجي سگهي. هاڻي ڊي سي پورٽ جي تعمير جي سلسلي ۾ پيشرفت ٿي آهي. ان پراجيڪٽ ۾ بہ مقامي ماڻهن کي نظرانداز ڪرڻ نہ گهرجي ۽ ضلعي گوادر جي بيروزگار انجنيئرن کي بہ روزگار جو موقعو ملڻ گهرجي.

اورماڙه- لياري روڊ مڪران جي عوام جي پراڻي خواهش آهي، جنهن کي ڊگهي عرصي کان نظرانداز ڪيو ويو آهي. حڪومت بلوچستان ۽ مرڪزي حڪومت کي درخواست آهي تہ اهي ان روڊ جي اهميت جي پيش نظر جلد کان جلد روڊ کي اج وچ جي لائق بنائڻ تي توجه ڏين.

پسني، گوادر، تربت، اورماڙه، جيواني ۽ پنجگور روڊ گذريل پنجاه سالن کان سفر ڪرڻ جي لائق نہ آهي ۽ مسافر پنجاه سالن کان تڪليف سهندا پيا اچن. انساني همدردي جي ناطي حڪومت کي درخواست آهي تہ انهن علائقن ۾ ماڻهن جي سفري سهولتن کي نظر ۾ رکندي ان روڊ جو ڪم شروع ڪرايو وڃي تہ جيئن هتان جا رهواسي حڪومت جي لاءِ دعا جا هٿ کڻن ۽ پنجاه سالن جي عذاب مان ڇوٽڪارو حاصل ڪن.

پسنيءَ ۾ هر سال بحري جهاز جي ذريعي ڪٽڪ مڪران جي لاءِ سپلاءِ ڪئي ويندي هئي، جنهن ۾ هزارين مزدورن کي روزگار ملندو هو. پر خبر نہ آهي تہ ڪهڙن سببن جي ڪري ان سلسلي کي بند ڪيو ويو آهي. جڏهن تہ پسنيءَ ۾ جهاز جي سهوليت لاءِ جيٽي تعمير ٿي چڪي آهي پر پوءِ بہ ڪٽڪ جي سپلاءِ جو بند ٿيڻ حيرت جوڳو آهي.

بقايا: شهرين جو آواز

۾ شريڪ نہ ڪيو ويو آهي، جنهن جي نتيجي ۾ شاهراهہ فيصل تي گهڻ ماڙ عمارتن جي اڏاوت جي اجازت ڏني وئي آهي.

فيصلو ڪندڙ ادارن جي ان ڪوتاهيءَ جي ڪري ائين محسوس ٿي رهيو آهي تہ مستقبل ۾ اهڙن ڪيسن لاءِ دروازو کلندو، جن کان پاسو بہ ٿي سگهيو پئي.

هيءَ ڳالهہ افسوسناڪ آهي موجوده بحران ۾ ڪي ڊي اي، ڪراچي بلڊنگ ڪنٽرول اٿارٽي جي آفيسرن جي روني، ڪارڪردگي يا عدم ڪارڪردگي جو بہ وڏو هٿ آهي، بجاءِ ان جي جو اهي هڪ اهڙي آپريشن جي عمل جي نگراني ڪن، جنهن جي شهر کي سخت ضرورت آهي تہ جيئن شهر کي ناجائز اڏاوتن جي سرطان (Cancer) کان نجات ڏياري وڃي، جيڪو شهر جي ماحول کي برباد ڪري رهيو آهي. ڇا اهي ان ڳالهہ مان مطمئن آهن تہ گلاس ٽاور ۽ صائمہ ٽريڊ سينٽر جهڙن شرمناڪ شهري نمونن کي سدائين لاءِ خدشي طور ڇڏي وڃن؟ 'شهري' جي خيال ۾ جيئن تہ ڪي ڊي اي ۽ ڪي بي سي اي جي آفيسرن ۽ بلڊرز جا مالي مفاد تعميراتي قانونن جي خلاف ورزين ۾ هڪجهڙا ۽ گڏوگڏ اڀترا تہ گهر آهن جو غالباً صرف هڪ ئي شيءِ، انهن کي روڪڻ جي ضمانت ڏئي سگهي ٿي ۽ اها آهي ممڪن حد تائين عام شهرين جي طرف کان مزاحمت. عوام کي هي احساس هجڻ گهرجي تہ عمارتي قانون جون خلاف ورزيون هن شهر ۽ ان جي رهواسين لاءِ مستقبل ۾ خطرا پيدا ڪري سگهن ٿيون، ان ڪري انهن خلاف ورزين کي هاڻي ئي روڪڻ جي ضرورت آهي.

('شهري' جي قانوني ۽ امدادي ڪميٽيءَ جو تيار ڪيل)

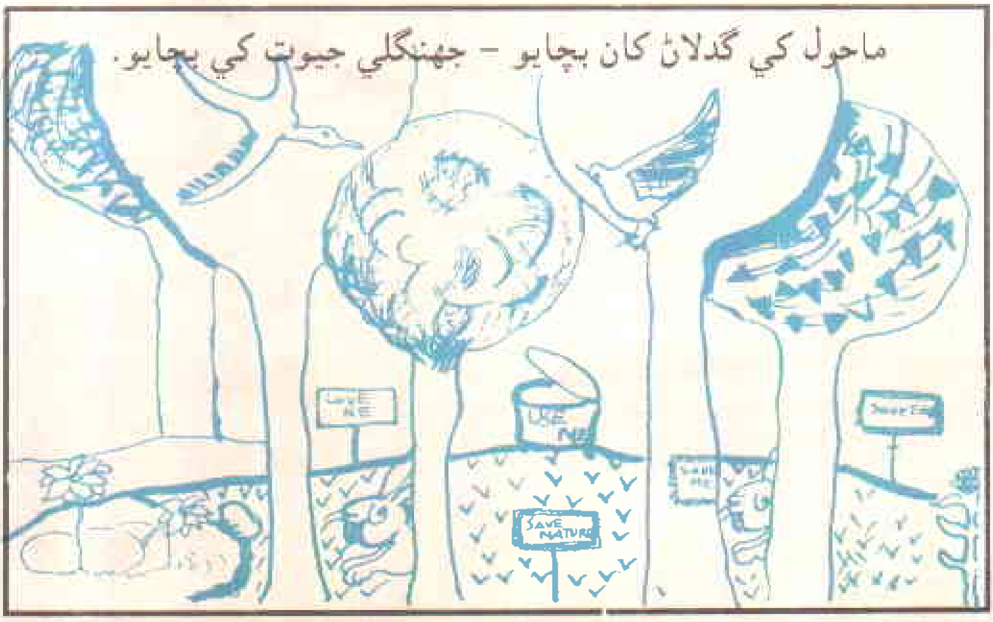

رپورٽ: شهري

منهوڙي، ڪياماڙي ۽ بوٽ بيسن جون تاريخي عمارتون

ڪياماڙي، بوٽ بيسن ۽ منهوڙي جي علائقي ۾ (جيڪي ڪراچي پورٽ ٽرسٽ جي حدن ۾ اچن ٿا) بيشڪيتي دور جون اهڙيون عمارتون آهن، جيڪي تاريخي ۽ تعمير جي فن جي اعتبار کان وڏي اهميت واريون آهن. انهن ۾ ڪياماڙيءَ جو گهنٽاگهر، فائر هائوس، هندو گهاٽ، رصدگاه، هاربر ماسٽرز هائوس وغيره خاص طور تي ذڪر لائق آهن. تازو ئي هڪ مطالعاتي منصوبو شروع ڪيو ويو، جنهن تحت ڪياماڙي، بوٽ بيسن ۽ منهوڙي جي تاريخي عمارتن ۽ جڳهن جي تحفظ ۽ بحالي جي لاءِ هڪ ماسٽر پلان ۽ حفاظتي قدمن کڻڻ جو تفصيلي طريقءِ ڪار مرتب ڪيو ويندو. هي پراجيڪٽ ڪراچيءَ جي بندرگاه جي ماحولياتي تحفظ جي مجموعي آپريشن جو هڪ حصو هوندو، جنهن سان بندر گاه جي علائقي ۾ ماحول کي بهتر بنائڻ جي توقع آهي. ان سان بوٽ بيسن ۽ منهوڙي کي هڪ تفريحي جڳهه جو درجو ڏيڻ ۾ مدد ملندي، جتي وڏي تعداد ۾ مقامي ۽ غيرملڪي سياح لطف اندوز ٿي سگهندا.

منوڙا ۾ ڪالونيئل دور جون عمارتون

منوڙا جو هڪ خوبصورت مندر

ان منصوبي جي شروعات سالٽا (Sealta) پاڪستان (پرائيويٽ) لميٽيڊ ڪئي آهي، جيڪا مشهور غير ملڪي ۽ مقامي آرڪيٽيڪٽس، انجنيئرز، لينڊ اسڪيپرز ۽ ڊزائينرز جو هڪ گروپ آهي. ان ٽيم ۾ مسعود اي خان (ٽيم جو ليڊر) عارف حسن فضل نور، ڊيوڊ ايلسن ورٿ، دريا قاضي، ياسمين چيما، ڪوثر بشير احمد، مرلي ڌر ديواني، مسز جانسن جي برنس، حميرا رحمان ۽ نويد حسين شامل آهن.

هن پروگرام جي شروعات ڪرڻ جي لاءِ ابتدائي رقم ڪي پي ٽيءَ سالٽا پاڪستان کي ڏني آهي، پر هي منصوبو انتظامي مشڪلاتن جو شڪار ٿي ويو ۽ استعمال نہ ٿيل رقم ڪي پي ٽي کي واپس ڪئي وئي. پر پوءِ بہ منصوبي تي ابتدائي ڪم شروع ٿي چڪو آهي ۽ توقع آهي تہ انتظامي ڏکيائيون تمام جلدي ختم ٿي وينديون.

ان منصوبي جي ٽيم جي هڪ ميمبر جي مطابق هڪ باقاعده منصوبي جي تحت ان علائقي ۾ اصلاحات ڪيا ويندا. بنيادي سهوليتن جي کوٽ کي پورو ڪيو ويندو، کليل جڳهن جي نشاندهي ڪري، انهن کي لينڊ اسڪيپنگ ۽ ٻين طريقن سان ترقي ڏئي مجموعي طور تي سڄي علائقي کي بحال ڪيو ويندو. هي سڄو ڪم هڪ تصوراتي ڍانچي جي حدن ۾ رهندي ڪيو ويندو، جنهن سان نہ صرف مالي فائدو ٿيندو، پر هي علائقو هڪ قومي علائقائي، تاريخي، تفريحي ۽ ماحولياتي سونهن جي لحاظ کان هڪ اثاثو بڻجي ويندو.

ڍانچي جي اندر رهندي، منصوبابندي ڪرڻ دوران خاص طور تي موجوده عمارتن جي بحالي، انهن جي نفعي بخش استعمال، ٻاهر نڪتل ۽ غيرمناسب عمارتن جي درستگي، ڪچين آبادين ۽ لينڊ اسڪيپنگ تي خاص ڌيان ڏنو ويندو ۽ علائقي جي مخصوص جاگرافيائي ۽ تعميراتي حسن کي اجاگر ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي.

اهڙن منصوبن جي تجويز پيش ڪئي پئي وڃي، جن جي تحت منهوڙي ۾ رصدگاه کي قديم رڪارڊ ۽ تصويرن ۽ سنڌ جي پکين جي نمائش لاءِ استعمال ڪري سگهجي. نيوي هائوس کي فيملي هوٽل بنائبو ۽ هاربر ماسٽر هائوس ۾ هڪ ميوزم يا گئلري قائم ڪئي ويندي ۽ لائيٽ هائوس جي وچ ۾ آئوٽ ڊور ڊراما ۽ ميوزيڪل سينٽر ٺاهيو ويندو. منصوبي ۾ هندو مندر، ڪياماڙي، گهنٽاگهر ۽ سينٽ انٿوني چرچ جي بحاليءَ جا پروگرام بہ شامل آهن. ڪياماڙي ۽ بوٽ بيسن جي علائقن ۾ ۽ انهن جي وچ ۾ ٽرانسپورٽ جون سهوليتون بهتر بنائڻ لاءِ بہ